

Boşanmayla Parçalanmış Ailede Çocuğun Boşanma Sonrası Yaşam Deneyimleri: Ebeveyne Yabancılaşmaya İlişkin Nitel Bir Araştırma*

Family Life Experiences of Children After Divorce: A Qualitative Research Parental Alienation

Sümevra CEYLAN DOLANBAY¹ , Aslıhan AYKARA²

¹(Uzm. Sosyal Çalışmacı), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sincan Çocuk Evleri Sitesi Müdürlüğü, Ankara, Türkiye

²(Doç. Dr.), Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara, Türkiye.

ÖZ

Aile; çocuğun sağlıklı kimlik gelişimiyle, birey olabilme ve sosyalleşebilme süreci için en doğal ve birincil ortamdır. Parçalanmış aile ise ölüm, boşanma ve ayrılma olaylarıyla şekillenen aile türüdür. Çalışmada; boşanmayla parçalanmış ailedeki çocuğun, boşanma ve bağlantılı süreçlerde özellikle velayetini alamamış ebeveynine karşı yabancılaşabilmesi durumu ele alınmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın amacı; ebeveynlerinin boşanma davasının sonuçlanmasına kadarki süreci 18 yaşından küçükken geçirmiş ergin bireylerin ebeveyne yabancılaşma konusundaki deneyimlerini, aile içi etkileşim örüntüleri üzerinden geliştirilen yapısal aile sistemleri kuramı aracılığıyla ortaya koymak ve bu konuyla ilişkili çözüm önerileri geliştirmektir. Bu doğrultuda 29 özneyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulardan biri; boşanma öncesi dönemde görülen aile içi işlevsel olmayan etkileşim örüntülerinin, yabancılaşma deneyiminin bu dönemde temellenmesiyle bağlantılı oluşudur. Boşanmanın ve beraberinde yaşanan sorunların ise bu temelin üzerine eklenerek yabancılaşmayı güçlendiren dönüm noktaları görevi gördüğü anlaşılmıştır. Öznelerin ebeveynlerine karşı duygu ve düşüncelerinin, aile içi işlevsel olmayan ilişkiler nedeniyle yaşananların ve boşanmanın getirisiyle şekillendiği; boşanma sonrasında, öncesi olmayan bir yabancılaşmayı deneyimlediğini ifade eden bir özne olmadığı görülmüştür. Araştırmayla elde edilen bulgulara göre en belirgin öneriler; boşanmayla ilişkili tüm aşamalar boyunca ebeveyne yabancılaşma bağlamına özel olarak oluşturulacak bir aile danışmanlığı hizmetinin verilmesi ve velayet davalarında bir seçenek olan ortak velayet uygulamasının uygun görülen aileler için yaygınlaştırılmasıdır.

ABSTRACT

The family is the most natural and primary environment for the transformation of a child to an individual with healthy identity development and socialization. A divorced family is a type of family formed by death, divorce, and separation. The current study examines the alienation experiences of a child in a divorced family and the parents, especially the one who was unable to obtain custody after divorce, and the relevant processes. In this regard, the study discusses the experiences of adult individuals who underwent the process until the conclusion of the divorce case of their parents, which occurred before they reached the age of 18 years, and the resultant alienation from their parents. Experiences were revealed using structural family systems theory, which was developed through family interaction patterns. The study intends to recommend solutions to this issue. Toward this end, it conducts in-depth interviews with 29 subjects. The findings indicate that dysfunctional interaction patterns within the family witnessed prior to the before divorce period are related to the grounding of alienation experiences. The study observes that divorce and relevant issues are added to the process (before, during and after divorce) and strengthen alienation. The feelings and thoughts of the subjects toward their parents were formed by events experienced due to dysfunctional relationships within the family and the consequences of divorce. After the divorce, it has been observed that the alienation that the subjects experienced stemmed from their before divorce experiences. Based on the results, the study puts forward the most evident recommendations: To provide family counseling services specifically in the context of parental alienation throughout the stages of divorce and to popularize the practice of joint custody, which is an option in custody cases, for families deemed appropriate.

*Bu çalışma Doç. Dr. Aslıhan AYKARA danışmanlığında Sümevra CEYLAN DOLANBAY tarafından 30/12/2021 tarihinde tamamlanan "Boşanma Sonrası Yaşam Deneyimleri: Ebeveyne Yabancılaşmaya İlişkin Nitel Bir Araştırma" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Sorumlu Yazar: Sümevra CEYLAN DOLANBAY E-posta: sumeyra.ceylan40@gmail.com

Başvuru: 27.10.2023 • Revizyon talebi: 17.01.2024 • Son revizyon teslimi: 18.03.2024 • Kabul: 25.03.2024

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

Anahtar Kelimeler: Ebeveyne yabancılaşma, yapısal aile sistemleri kuramı, boşanmayla parçalanmış aile, boşanma, velayet.

Keywords: Parental alienation, structural family systems theory, divorced family, divorce, custody.

EXTENDED ABSTRACT

The family is the natural and primary environment for the individual, because it supports the socialization and personality and identity development of children. A divorced family is a type of family that occurs in three major forms, namely, death, divorce, and separation. Specifically, the study discusses the disintegration of families through divorce. Scholars note that children may become alienated, especially from the parent without custody, during the divorce process and related disputes. The dominant view in the literature is that alienation pertains to one of the parents knowingly alienating children from the other parent with various motivations. Previous studies point out that alienation develops due to the negative behaviors of the parent who obtains custody toward the parent who is unable to obtain custody. Once again, according to the literature, alienation may occur due to the negative attitudes, feelings, and thoughts of parents toward each other in the presence of the children. In addition, alienation is widely known to occur for various reasons before, during, and/or after divorce, which may be due to dysfunctional communication patterns within the family, especially between parents. In this regard, this study intends to elucidate the experiences of the currently adult children of divorced families who underwent the divorce process when the children were less than 18 years. The study examines alienation from parents using structural family systems theory and aims to develop recommendations for solutions to this issue. Toward this end, it conducts in-depth interviews with 29 subjects. According to structural family systems theory, the relationships between and roles of family members are determined by interpersonal boundaries, which act as a barrier that protects integrity. Boundaries are defined according to their flexibility, such as solid, clear, and messy. Communication boundaries that emerge from dysfunctional interaction patterns within the family before the divorce and the relationship structures that are consequently formed are the first and most important connection with the alienation experience that occurs during this period. In addition, the abovementioned functional interaction patterns are a family structure that can provide clear boundaries. Scholars observe that divorce and related problems can reinforce adding to the experience of alienation. For a few of the subjects, the fact that divorce exerted a negative or no impact on their lives demonstrated the importance of family structure and relationships among members. The feelings and thoughts of the subjects toward their parents were shaped by the events they experienced due to dysfunctional relationships within the family and the consequences of divorce. It has been observed that the alienation experienced in the after-divorce period stems from before divorce life experiences. In the study, it was observed that the subjects experienced alienation before and after the divorce due to the previous process, and there was no subject who experienced alienation that did not originate from the before divorce process. The events before or during the divorce led their relationship with their parents to reach a level of alienation. This situation can be explained by the fact that alienation arises from the relational boundaries within the family, and the relationships that begin with these boundaries reach these boundaries again. In the light of these findings, one of the most prominent suggestions within the framework of social work is the implementation of family counseling services and support programs, which are currently offered by certain public institutions and organizations, such as the municipality, and are accessible to all family members throughout the process. However, the need emerges to be systematic, functional, and developed specifically for the context of parental alienation. Evidently, family counseling services that will monitor family relationships before, during, and after divorce are also important. The second recommendation is to promote the practice of joint custody, which should be put forward as an alternative option for families deemed suitable in custody cases.

Giriş

Aile, bireyin toplumsallaşmasında aracı olma rolüyle üzerine pek çok sosyal sorumluluğun yüklendiği bir kurumdur. İnsani değerlerinin, yaşama bakış açısının biçimlendirilmesinde kısa ya da uzun süreli etkisiyle kendisini sürekli yapılandırarak bir inşa süreci geçirmekte olan birey için ailenin kilit bir unsur olduğu düşünülebilir. Ailenin yapılanmasıyla, bireyin yaşam döngüsü boyunca gerçekleşen olaylar karşısında bilerek ya da bilmeyerek başvuracağı kaynaklar bir bütün haline getirilir. Sonu olmayan bir gelişme ve değişme süreci geçiren insan gibi aile de bir yapı ve sistem olarak canlıdır ve bir araya gelen kişilerin birlikteliklerinden oluşmaktadır. Öyleyse aslında aile olarak ifade edilirken kast edilen; içerisinde birçok etkileşimi, ilişkiyi barındıran bir yapıdır. Aile üyelerinden özellikle ebeveynler arasındaki iletişim ve etkileşim yapısından kaynaklanan sorunlar nedeniyle ebeveynlerin ayrılığı ve/veya boşanması söz konusu olup ailenin bütünlüğü bozulabilmektedir. Ayrılıkla, çocukların ve ebeveynlerin yaşamlarına yeni sorunların eklendiği bir süreç oluşur. Bu parçalanma sürecinde ebeveynlerin birbirlerini öncelikli olarak ebeveyn olarak görmeyi başaramamaları ve çocuklarını boşanmanın nesnesi haline getirerek konunun dışında tutamamaları, bu sürecin olumsuz ilerleyişinde önemli birer unsurdur. Bireylerin ilişki ve etkileşim biçimlerinin önemli rol oynadığı bu süreç, bizleri; çocukların ebeveynlerine karşı uzaklaşması ile görülen ebeveyne yabancılaşma durumunun ele alınmasına kadar getirmiştir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; ebeveynlerinin boşanma davası sonuçlanana kadarki tüm süreci 18 yaşından küçükken geçirmiş olan ergin bireylerin boşanma öncesi, sırası ve sonrası yaşadıkları ilişki deneyimlerini ebeveyne yabancılaşma bağlamında yapısal aile sistemleri kuramı aracılığıyla ortaya koymak ve bu konu üzerinden çözüm önerileri geliştirmektir. Bu kapsamda araştırmanın ana sorusu, “Ebeveynlerin boşanma davasının sonuçlanmasına kadarki süreci çocuğun 18 yaşından küçük olduğu dönemde geçirdiği parçalanmış ailelerde; boşanma öncesi, sırası ve sonrası süreçteki aile içi ilişki deneyimleri yabancılaşma bağlamında nasıl değerlendirilebilir?”dir. Bu soru çerçevesinde elde edilmek istenen verilere ulaşabilmek ve konunun daha iyi anlaşılabilmesiyle birlikte alana ilişkin çözüm önerileri geliştirmek için; literatür taraması sonucu yabancılaşma deneyimiyle ilintili olduğu görülen konular üzerinden oluşturulmuş araştırma alt soruları ise aşağıdaki gibidir:

1. Boşanmayla parçalanmış ailenin şu an ergin olan çocuklarının boşanmayla ilişkili süreçleri deneyimleme biçimiyle bağlantısı olabilecek sosyodemografik özellikleri (yaşı, cinsiyeti, kök ailesinin kaç kişiden oluştuğu, eğitimi, çalışma durumu, nerede yaşadığı ve nerede doğduğu) nelerdir?
2. Boşanmaya ilişkin aşamaların gelişim ve yönetiliş süreciyle ilgili özellikler (davanın süresi, velayet, nafaka gibi ilgili başka davaların varlığı, çocuğun tedbiren ve kalıcı velayet kararının kim için verildiği, velayetin verilmediği ebeveynle hukuki ilişkinin nasıl kurulduğu) nelerdir?
3. Boşanma davası sırasında ve sonrasında ebeveynlerin tutum ve davranışları (hangi nedenle kimin boşanma davasını açtığı, boşanma kararının çocuğa nasıl söylendiği) nasıldır?
4. Şu anda ergin olan çocukların boşanma aşamalarına ilişkin özelliklere ve ebeveynlerin bu aşamalarda tutum ve davranışlarına ilişkin deneyimleri (çocuğun kimin yanında kalmak istediği, sorunların çözümüyle ilgili profesyonel destek alma durumu, çocuğun tüm sürece dahiliyet derecesi) nelerdir?
5. Boşanmayla parçalanmış ailenin şu an ergin olan çocuklarının boşanma öncesi, sırası ve sonrası dönemde; üyeler arası ilişki sınırları ve ittifaklar ile belirginleşen aile yapısı çerçevesinde ebeveynleriyle ilişkileri nasıldır ve bu ilişkilerin yabancılaşma deneyimiyle bağlantısı nedir?
6. Boşanmayla parçalanmış ailenin şu an ergin olan çocukları yabancılaşmayı nasıl deneyimlemektedir?
7. Boşanmayla parçalanmış ailenin şu an ergin olan çocuklarının kendi ifadelerine göre; tüm süreçle birlikte gelişen duygu, düşünce ve davranışları ve bağlantılı çıkarımları nelerdir?
8. Tüm bunlar doğrultusunda; sosyal hizmet, yabancılaşmanın deneyimlenmesine engel olabilmek ve boşanma sürecini kolaylaştırabilmek doğrultusunda aile sistemine nasıl bir destek sağlayabilir?

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın veri toplama aşaması için öznelerle yüz yüze görüşmeler aracılığıyla bağlantı kurmak üzerine plan yapılmış olsa da bu sürecin COVID-19 Pandemisi dönemine denk gelmesi dolayısıyla görüşmelerin yüz yüze yapılması yerine uzaktan ve/veya çevrimiçi yöntemlerle gerçekleştirilmek durumunda kalınması araştırmanın sınırlılığdır.

Kavramsal/Kuramsal Çerçeve

Literatür taraması neticesinde üzerine sıklıkla çalışıldığı, yabancılaşma denildiğinde kastedildiği ve ebeveyne yabancılaşma kavramının da referansı olduğu görülen “yabancılaştırma” ifadesi; kısaca, özellikle boşanma sürecindeyken ebeveynlerden birinin çocuğa uyguladığı duygusal bir şiddet/istismar biçimi olarak ele alınmaktadır (Gardner, 2002, s. 99; Geniş vd., 2019, s. 197). Gardner “parental alienation syndrome” (PAS) olarak ifade edilen yabancılaşma sendromunun ve Bernet ve diğerleri de (2010, s. 128-129) yabancılaştırma eyleminin; durumun doğası gereği neredeyse sadece çekişmeli boşanma çerçevesinde velayet davası görülen ve ayrılıkla ya da boşanmayla parçalanmış ailelerde görüldüğünü dile getirmiştir (Gardner, 1985, s. 3).

Bazı yazarlarca, ebeveyne yabancılaşma; çocuğun ebeveyniyle herhangi bir konu üzerinden temasa geçtiğinde -gerçekliği olmadığı görülen bir dayanak noktasından kaynaklanarak- onu belli düzeylerde reddetmesi ve ebeveynine karşı öfke, nefret gibi olumsuz duyguların temellendirdiği çeşitli düşünceler doğrultusundaki davranışları sergilemesi olarak ifade edilmiştir (Bernet vd., 2010, s. 104; Baker vd., 2014, s. 17). Bahsi geçenlerin ve yabancılaşma deneyiminin ortaya çıkış noktası olan yabancılaştırma durumunu anlayabilmek için aile içi etkileşim örüntülerinin merceğe alınması gerekliliğinden; bununla bağlantılı olan ve çalışmanın odağında bulunan yapısal aile sistemleri kuramında önemli olan “iş birliği/gruplaşma/ittifak” kavramı önem arz etmektedir. Wallerstein ve Kelly (1976) tarafından boşanmayla parçalanmış aileler üzerine yapılan çalışmalarla, klinik bir durum olan bu kavramın tanımlanmış olduğu görülmüştür. Bu durumun kaynağı ayrılık ve/veya boşanma sürecinden gelebilme veya sürecin kendisi olabilmektedir. Bu kavramın içerisinden doğan patolojik iş birliği ise; ebeveynlerden birinin diğerine olumsuz tutum ve davranışlar sergilemesi ve bunu özellikle çocuğun önünde gerçekleştirirken, çocukla iletişimini diğer ebeveyn hakkındaki olumsuzlukları anlatmak üzerinden sürdürüyor olması veya diğer ebeveynle çocuğun iletişimini engellemeye yönelik çeşitli şekillerde çaba sarf etmesidir. Bu durum, çocuğu ebeveynine yabancılaştırma olup velayet davası sırasında ya da sonrasında

yaşanabilir (Walsh ve Bone, 1997; Gardner, 2001, s. 1; 2004, s. 80; 2006, s. 5). Söz konusu davranışlar; bilinçli veya ebeveynin yaşantısından gelen, çözülmemiş veya travmatik bir deneyimle ilişkili olarak bilinçsiz şekilde gerçekleştirilebilir (Garrity ve Baris 1994, akt. Bernet vd., 2010, s. 101). Yabancılaşma deneyiminin, ebeveynin bahsi geçen yaşantısal deneyimlerinin etkisiyle sergiliyor olduğu davranışları nedeniyle de gerçekleşebildiği ifade edilmiştir. Bunun gibi bir nedenden, ebeveyn-çocuk ilişkisinin yanı sıra ebeveynler arasındaki ilişkide de sağlıklı bir iletişim kurulamadığında ebeveynlere karşı gelişen bir tepkiyle her ikisine karşı da yabancılaşmanın deneyimlenebildiğinden bahsedilmiştir (Dunne ve Hedrick, 1994, s. 36; Johnston vd., 1985, s. 569-570).

Kelly ve Johnston'a göre yabancılaşma; ebeveynlerin kişilik özellikleri ve davranışları, ebeveynler arasındaki çatışmalar, olumsuz bir ayrılık ve dava süreci ve tüm bunların yönetilememesi gibi etkenler doğrultusunda yaşanabilmektedir. Bu durumun; çocuğun ebeveyniyle ilişkisinde oluşmuş bir zayıflıktan kaynaklanan olumsuz duygu ve düşüncelerin, ayrılık anında veya ilgili süreçlerdeki herhangi bir anda ortaya çıkması olarak ifade edilebilecek sistemik bir sürecin katkılarıyla doğduğu sonucuna varılmıştır. Bahsi geçenlerin etkililiği, çocuğun kapasitesi ve kırılabilirlik durumu bağlamında yorumlanmaktadır (2001, s. 249 ve 251). Tüm bunlarla bağlantılı olarak ebeveynlerinin davranışlarında herhangi bir istismar biçimi veya ihmalkarlık görmemesine rağmen, ebeveynlerine karşı yabancılaşmayı deneyimleyen çocukların bulunduğu önermesi de kabul edilmiştir (2001, s. 251-254). Buna paralel olarak Drozd ve Olesen (2004, s. 70), çocuğun ebeveynini reddetme davranışını üç varsayım çerçevesinde açıklamakta olup öne sürülen varsayımlardan biri; kötü/zayıf ebeveynlik olarak ifade edilebilecek bir tutum üzerinden görülebilecek ilişkisel ve ebeveynlik bilgi ve becerisine dayalı sorunlardan kaynaklanan nedenlerin varlığıdır. Bone ve Walsh (1999) ise çocuğun yabancılaştığı ebeveyniyle, boşanma öncesi ilişkisinin nasıl olduğunun da yabancılaşmanın tespit edilmesi noktasında ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Straus (1979, s. 76-79) tarafından gerçekleştirilen çalışmadan elde edilen veriler ışığında; ebeveynlerin çeşitli konular çerçevesinde yaşadıkları çatışmaların, çocukların çatışma sürecinden olumsuz etkilenmesiyle hangi boyutlarda ve örüntülerde ilintili olduğu sorusunun önem kazandığı görülmüştür. Bu sonuçla kast edilen, çocukların; boşanmayla ilişkili olarak devam eden yasal süreçlerden, fiziksel ya da duygusal gibi herhangi bir şiddeti içeren düşmanlık bir aile ortamında yaşamasından, dolayısıyla doğrudan veya dolaylı olarak tüm bunlara maruz kalmasından, ebeveynlerinin çocuk yetiştirme konusunda ortaklık ve iş birliği kuramamasından olumsuz etkilenip etkilenmediği ve söz konusu durumda çocukların bireysel özelliklerinin (yaş, cinsiyet, mizaç gibi) rolünün ne olduğunun önemidir (Johnston, 1994, s. 165-166). Çatışmalarla ilgili önemli bir başka konu ise bir alandaki (nafaka gibi) anlaşmazlığın başka bir alandaki (velayet gibi) anlaşmazlığı ne ölçüde etkilediğidir. Yine aynı nedenle, boyutlar arasındaki sebep-sonuç ilişkisine ve etkileşme düzeylerine dikkat etmek önemlidir (1994, s. 165). Ebeveynler arasında geçen ve boşanma sonrası ilişkideki düşmanlığı da etkileyen çatışmalar, tüm bu boyutlardan etkilenmekte ve bu boyutları etkilemektedir. Bunların, ebeveynlerin çocukların ihtiyaçları bağlamındaki iş birliği kapasitesini ne ölçüde azalttığı önemlidir (1994, s. 166). Boşanma sürecindeyken; eşlerin öncesinde çözümlenememiş konu ve sorunları birbirine karşı koz olarak kullanması ve birbirine karşı gelişen duygu ve düşünceleri çocukların üzerinden ya da onların da dahil olduğu konular üzerinden yansıtması gibi durumlar ebeveyn-çocuk ilişkisinin de zedelenmesine kaynaklık etmektedir. Bu olumsuz etkilerin değerlendirilmesinde, aile bütünlüğünün yanı sıra; yapısal aile sistemleri kuramında ele alınan ailenin yapılanma biçimine göre üyeler arasındaki ilişki sınırlarının (dağınık, net ya da katı sınırlı) nasıl olduğu, hangi üyeler arasında geçici ve kalıcı ittifakların gerçekleştiği, söz konusu ittifaklaşmanın hangi durumlarda ve biçimlerde oluştuğu gibi dinamikler de önemli görülmelidir. Bahsi geçen dinamikler aile yapısını oluşturmaktadır.

Minuchin (1974, s. 51)'in ifadesiyle "aile yapı"sı, bir sistem olan aile içerisindeki üyelerin tüm etkileşim örüntülerini meydana getiren tekrarlı ve çeşitli işlemlerin organizasyonunu sağlayan ve etkileşim örüntüleri aracılığıyla görünür hale gelen işlevsel talepler kümesidir. Bahsi geçen işlemler; aile içerisindeki üyelerin birbirleriyle kuracağı ilişkilerin nasıl, ne zaman, hangi koşulda ve kiminle olacağını tanımlayarak birbirlerine karşı davranışlarını, birbirleriyle ilişkilerini ve üyelerin aile içerisindeki rollerini şekillendiren kuralları oluşturmaktadır (Minuchin, 1974, s. 51-52; Minuchin, 1982, s. 657; Fishman ve Fishman, 2003, s. 39). Aile üyelerinin birbirleriyle ilişkileri ve rolleri, aile içerisindeki alt sistemleri (eş, ebeveyn-çocuk, kardeş alt sistemi) oluşturmaktadır olup Pirooz Sholevar (2003, s. 13)'in ifade ettiği üzere kişilerarası "sınır"lar tarafından belirlenmektedir. Sınırlar "Her bir bireyin, ailenin ve toplumun bütünlüğünü koruyan duygusal bariyerler." olarak tanımlanmaktadır (Minuchin, 1982, s. 657). Sınırları oluşturan etkileşim ve bağlantı esneklikleri, katıdan dağınığa doğru bir çeşitlilik göstermekte olup (Nichols, 2013, s. 209-219) sınır yapısının, aile ilişkilerindeki işlevselliği sağlayabilmesi adına belirgin (net) olması gerekmektedir (Minuchin, 1974, s. 54; Üstündağ, 2015, s. 116, 120). Sınırların katı bir yapılanmaya sahip olması durumunda aile üyeleri arasında sağlıklı bir iletişim ve etkileşimden söz edilemeyecektir. Bu durum da üyeler arası iletişimlerini uzaklaştırıp ilişkilerin birbirinden kopmasına ve katı (kopuk) yapıyı ilişkiye neden olacaktır (Üstündağ, 2015, s. 120). Katı sınırlar; kısıtlayıcı, aile içerisindeki alt sistemlerle de aile sistemi dışındaki başka sistemlerle de teması kapalı, bağımsız ve yalıtılmış ve üyelerin aile sistemi bünyesindeki rollerinden farklılaşarak sistemden uzaklaştığı bir ilişki yapısını meydana getirir. Net sınırlar ise üyelerin aile içerisindeki rollerini bildikleri, ebeveynlerin çocukların özerkliğini destekledikleri, çocukların ebeveynlerinin kişisel sınırlarına saygı duyabildiği ilişki dinamiğini oluşturan açık (net) bir yapı çizer (Nichols, 2013, s. 209-219). Dağınık sınırlar ise aile içi ilişkilerde düğümlenme olarak ifade edilen bir yapıyı meydana getirir. Burada, belirsiz sınırlı bir yapı ve üyeler arasında bağımlılık görülmektedir. Aile üyelerinin birbirleriyle nasıl iletişim kuracağı çoğunlukla belli değildir; bu da belirsizliği ortadan kaldırmak için nereden ve nasıl kurulacağı bilinmeyen, üyeler ve rolleri için belirsiz iletişim noktalarından dağınık yapıyı ve düğümlenmiş ilişkileri meydana getirecektir (Üstündağ, 2015, s. 120). Ebeveynlerin çocukları, kendilerine ya da birine bağımlı hale getirmeleriyle çocukların

özerkleşememesine neden olması da bu sınırlarla oluşan bir yapıdır. Bu biçimde çocuklarıyla düğümlenen ebeveynler, aile içi ilişkilerdeki belirsizlikler nedeniyle de idarenin kimde olduğu üzerinden tartışma yaşayabilmektedir. Başka bir açıdan; eşlerin birbirleriyle olan ilişkisinin düğümlenmiş olması gibi bir durumda eşlerin, çocuklarıyla birbirleriyle ilgilendiklerinden çok daha az ilgilendikleri de görülebilmektedir (Nichols, 2013, s. 209-219). Tüm bunlarla şekillenen yapı her ailede var olup biriciktir; aile sistem olarak, bir yaşam olayı karşısında kendi etkileşim modeliyle eyleme geçmek durumunda kaldığında yapısını ortaya koymaktadır (Nichols, 2013, s. 209-213 ve 237). Ailenin yapısal olarak işlevselliği, bahsedilen eylemler ve bunları meydana getiren etkileşim örüntüleri aracılığıyla görülecektir. Aile içerisindeki üyelerden birinin davranışı, diğer tüm üyelerin davranışlarıyla ilişkilidir yani diğer üyelerin karakterlerine, aile sistemi bünyesindeki rollerine ve ilintili olarak da bu üyelerle oluşturulmuş ilişkilere bağlıdır. Tam olarak bu nedenle de bireyin davranışlarının, ona ait sorun ve gereksinimlerin anlaşılabilmesi yalnızca bireyin kendisiyle değil; bireyin diğer sistemlerle, en çok da öğrenme ve deneyimleme için birincil sistem olan ailesiyle kurduğu ilişkilerle ilgilidir (Minuchin, 1974; Nichols ve Schwartz, 1997, akt. Akün, 2013). Dolayısıyla boşanma gibi -aile içi dinamiklere olan etkisiyle aile yapısını değiştirebilecek- bir yaşam olayı sonucunda çocukla ebeveynlerden birinin fiziksel olarak ayrılmış olması; çocuğun yanında kalan ebeveyniyle olan ilişkisinin nasıl olduğunun ve bundan sonraki ilişkisinin nasıl olacağını yanı sıra bu durumun diğer ebeveynle olan ilişkisi arasındaki bağlantısının önemini açığa çıkarmaktadır. Tüm bu dinamiklerle ilişkili olarak; ebeveyn yabancılaşma deneyimlenebilmesi açısından boşanmayla parçalanmış bir ailenin doğal bir ortam sunduğu söylenebilir.

Tüm bunlara göre ele alınması gerekenler, yabancılaşma deneyiminin yaşanmasında; boşanma öncesi dönemdeki çatışmaların, bu dönemdeki işlevsel olmayan iletişim ve etkileşim kalıplarının ve boşanmayla birlikte gelişen konuların ne kadar etken olduğudur. Bu etkenlerin deneyimin yaşanması durumuna ne kadar eşlik ettiği, boşanmanın nasıl deneyimlendiği ve bu haliyle ne kadar devam ettiği oldukça önemlidir. Aile içi iletişim ve etkileşim kalıplarındaki işlevsel olmayan örüntülerin boşanma ile beraber yaşanan çatışmalara yansımaları yadsınamaz. Ancak bu çatışmaların, yabancılaşma deneyimindeki rolünün ne olduğunun anlaşılabilmesi ve çözüme giden yolun kolaylaştırılması adına esas kaynağı bulunmalıdır (Johnston, 1994, s. 165-166). Bununla ilgili ısrarın yine çözüm noktasına ulaşabilmekle ilişkili bir diğer nedeni ise; boşanma sürecinde yaşanan çatışmaların ne kadar doğal olduğunu ve doğallığı ölçüsünde çocuk üzerindeki etkilerinin patolojilik derecesini anlayabilmektir (Ahrons ve Rogers, 1987, Hetherington vd., 1982, akt. Johnston, 1994, s. 166).

Yabancılaşma deneyimine yönelik literatür taramasıyla birlikte; literatürdeki hakim bakış açısının sosyal hizmetle ters orantılı ve çocuğun, bir ebeveyn tarafından diğerine karşı yabancılaştırıldığı merkezinde bir perspektif olduğu görülmektedir. Buna göre; ebeveynin, çocuğu manipüle eden ve diğer ebeveynle karşı kullanan taraf olarak olumsuz bir konuma düşmesi söz konusudur. Yanı sıra aynı perspektif; yabancılaşmanın deneyimlenmesine etken olabilecek konuların, ebeveynin çocuğu manipüle etmek üzere kullandığı stratejiler ve çocuğunsu bu stratejilerin nesnesi gibi tanımlanmasına neden olmaktadır. Bunlar doğrultusunda, yabancılaşma deneyimine yönelik literatürde akla ilk gelen kavram olan ebeveyn yabancılaşma sendromu; taraflı ve içerisinde bulunulan durumların anlaşılmasına engel olan, etiketleyici ve dolayısıyla yargılayıcı bir bakış açısını yansıtmaktadır. Ele alınması gerekirse bunların dışına çıkarak boşanma süreci öncesi ve sırası deneyimlenen durumlardır. Kast edilen; aile üyelerinin sorunlarını ve gereksinimlerini göz ardı etmeden süreçten etkileniş biçimleri, aile sistemindeki işlevsel olmayan iletişim örüntüleri, etkileşim kalıpları ve tüm bunların yapılanma biçimi, yani sonucun ötesindedir. Literatürdeki çalışmalarla ilgili değerlendirme yapıldığında; çalışmaların çoğunlukla ebeveyn yabancılaşma sendromu üzerine olduğu, söz konusu çalışmalarda yabancılaşmanın aile sistemindeki ve üyeler arasındaki etkileşimlerle ilişkili olarak deneyimlenmesine yapılan vurgunun, konuya ilişkin psikiyatrik tanılama ve teşhis koyma çabasından daha az olduğu görülmüştür. Yerli literatürde ebeveyn yabancılaşma konusu üzerine yapılan çalışma sayısına ilişkin veri tabanı üzerinden tarama yapıldığında; uluslararası literatür üzerinden yapılan taramaya göre daha az sayıda çalışma olduğu ve çalışmaların uluslararası literatürdeki çeşitlilikte olmadığı görülmektedir. Templar ve diğerlerinin (2017, s. 5-7) çalışmasında, konuya ilişkin nitel yöntemle oluşturulmuş çalışma sayısının nicel çalışma sayısına göre daha az olduğu görülebilmektedir. Yabancılaşma deneyimiyle bağlantısı olan konuları; boşanma öncesi, sırası ve sonrası kiminle, nasıl etkileşime girildiği üzerinden özellikle çocuk açısından tespit eden ve görünür kılan çalışma sayısına da etki etmesi motivasyonu ile literatürde var olan söz konusu eksikliklere katkı sağlanabileceği düşünülmektedir.

Yukarıda anlatılan bakış açısının aksi bakış açısıyla birlikte literatürde var olduğu düşünülen eksikliklere sosyal hizmet aracılığıyla etki edilebileceği düşünülmektedir. Sosyal hizmet, bireyde başlayan etkiyi topluma yaymaya çalışan; bireyi, etkileşim içerisinde olduğu sistemler bünyesinde ve bunlarla bir bütün halinde ele alan, ailenin yapılanma biçimini bireyin yaşantısında kilit bir unsur olarak gören bir meslektir. Mesleğin etki ettiği alanlar gereği bir sistem olarak aile ile ilgili konu ve sorunlarla doğrudan ilgili olduğu bilinmektedir. Buna paralel olarak sosyal hizmet, uygulamalı bir disiplin olarak ebeveyn yabancılaşma konusuna kayıtsız olmamalıdır. Bu doğrultuda, sosyal hizmetin; bu çalışma çerçevesinden, konu üzerinde ya da ilişkili başka bir bağlamda aileye sunabileceği katkılar hakkında çözüm önerileri de geliştirilmeye çalışılmıştır. Sonraki bölümlerde, araştırmaya uygun görülen yöntem ve yaklaşımdan ve bu aracılıkla elde edilen bulgulardan bahsedilmiş olup son olarak, ulaşılan verilerle araştırma alt sorularına ve veri analizine paralel oluşturulan sonuç ve öneriler araştırma süreciyle geliştirilen eleştirel bakış açısıyla içrek halde ele alınmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma, insan deneyimindeki; görünmeyen ve daha derindeki anlamları keşfetmeyi amaçlayan (Krysyk ve Finn, 2015, s. 187) nitel çalışma yöntemiyle tasarlanmıştır. Verilerin toplanması aşamasında, deneyimin; şeyler, insanlar, olaylar ve durumlar ile bağlantısı çerçevesinde değerlendirildiği olgubilim (fenomenolojik) yaklaşımı (Krysyk ve Finn, 2015, s. 210) kullanılmıştır. Yaşanan deneyimin özünü ya da bireyin, dünyadaki var oluşuna katkısına ve derinliğine dair algısını yakalamayı amaçlayan bu yaklaşım, deneyimin, birey tarafından ona atfedilen anlam bağlamında anlaşılabilirliğine ve bireye göre olgu ile ilgili altta yatan anlamları ya da gerçeklikleri ortaya çıkarmaya odaklanmaktadır (Krysyk ve Finn, 2015, s. 210-211). Bu çalışmada, deneyimlenen ve anlamı keşfedilmeye çalışılan olgu “yabancılaşmış çocuk olmak”tır. Ebeveynlerinin boşanma davasının sonuçlanmasına kadarki süreci 18 yaşından önceki süreçte yaşamış ve şu anda yetişkin olan bireylerin; süreç boyuncaki ilişkisel örüntüleri nedeniyle gelişen yabancılaşmış çocuk olgusu üzerinden deneyimleri, bulgular kısmında betimsel analiz tekniğinden yararlanılarak tartışılmıştır.

Araştırma sürecinin COVID-19 Pandemisi dönemine denk gelmesi dolayısıyla görüşmelerin büyük çoğunluğu uzaktan ve/veya çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Bu durum teknik açıdan bazı zorluklara neden olmuştur. Veri toplama sürecinde erkek özneler uzun bir süre ulaşamadığından, özneler arasındaki cinsiyet dengesi de uzun bir süre sağlanamamıştır. Tüm bunlar araştırmanın sınırlılıklarını meydana getirmiştir.

Araştırmanın Özneleri

Araştırmanın çalışma grubunu; ebeveynlerinin boşanma davası sonuçlanana kadarki tüm süreci 18 yaşından küçükken geçirmiş olan ergin bireyler oluşturmaktadır. Söz konusu bireylere, araştırmacının sosyal çerçevesi üzerinden parçalanmış aile öyküsü olduğu bilindiğinden benzer aileleri tanıyabilecek insanların yönlendirmeleri sonucu kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır.

Nitel araştırmalarda veri toplama süreci, genellikle yeni bir bilgi keşfedilmeyene kadar bir başka deyişle katılımcılardan gelen cevaplar tekrara düşene kadar devam etmektedir. Bu duruma doyma/doygunluk noktası denir (Krysyk ve Finn, 2015, s. 192). Yapılan görüşmeler ve gözlemler neticesinde veri doygunluğuna ulaşıldığı düşünüldüğünde, yapılması gereken elde edilen verileri çeşitlendirmek yerine detaylandırmaktır (Silverman, 2016, s. 424). Bu kapsamda; araştırmanın amacını ve problemini karşılayan bulgulara ulaşıldığının düşünülmesi sonucunda doygunluk noktasına ulaşılmıştır. Yanı sıra öznelerin sosyodemografik özelliklerinin farklılığı ile maksimum düzeyde çeşitlilik sağlanmış olup böylece, ele alınan konu anlaşılırken; çok boyutluluk, kapasite ve yaygınlık artırılmıştır. Bu durum, çalışmanın elde edilen bulgularla daha makro boyutta bir çözüm önerisi sunulabilmesini ve literatüre daha çok katkı sağlanabilmesini mümkün kılacak bir niteliğidir. Tüm bunlarla beraber, araştırmanın problemi ve amacı doğrultusunda; 18 yaşındayken veya daha küçük olduğu dönemde ebeveynleri boşanmış, farklı illerde ikamet eden 16’sı kadın, 13’ü erkek toplam 29 ergin bireyle gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler, veriler bakımından doygunluk noktasına erişildiğinde bitirilmiştir.

Özneler görüşme sırasına ve “Ebeveynlerinizin size aldığı ya da onlardan kalmış olup çocukluğunuzdan hatırası olan ve belki halen saklıyor olduğunuz bir hediye, cisim ya da nesne var mıdır?” sorusuna verdikleri cevaplara göre isimlendirilerek tablolaştırılmıştır. Öznelerin bu şekilde isimlendirilmesinin nedeni; görüşmede kişisel ve olumsuz deneyimlerini paylaşmalarının ardından o andan olumlu hislerle ayrılabilmelerine katkı sağlayabilmektir. Araştırmaya katılım sağlamış 29 özneyi tanıtan sosyodemografik bilgiler aşağıda bulunan Tablo 1’de detaylı bir şekilde verilmiştir.

Araştırmanın Yeri, Zamanı ve Etik Sürecine İlişkin Bilgiler

Çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Aynı isimli yüksek lisans tezi için Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonundan 27/10/2020 tarihli ve 35853172-300 sayılı izin alınmıştır. Araştırmada gönüllü katılım esas alınmış ve aydınlatılmış onam formu kullanılmıştır. Çalışmaya ilişkin süreç, 2020 yılının Mart ayında başlamıştır. Araştırmanın verileri; Ankara’da, Aralık 2020 – Mayıs 2021 tarihleri arasında toplanmış olup veri çalışmanın tüm süreçleriyle birlikte tamamlanması Aralık 2021’de gerçekleşmiştir. Araştırmacı veri toplama sürecinde kartopu örnekleme yöntemini kullanmış olup veri toplama süreci sırasında, en çok Ankara’dan, 2. olarak pandemi süreciyle ilişkili olarak Ankara’dan bir süreliğine ailelerinin yaşadığı illere gitmiş, son olarak farklı bir ilde ikamet eden ve ebeveynlerinin boşanma davası sonuçlanana kadarki tüm süreci 18 yaşından küçükken geçirmiş olan ergin bireylerle görüşmüştür. Görüşmeler, öznelerin istekleri doğrultusunda, pandemi koşullarına bağlı şekilde çevrimiçi ve kendilerine uygun olan vakitlerde gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. Özneleri Tanıtıcı Bilgiler

Rumuz	Cinsiyet	Yaş	Ebeveynlerin Boşanma Şekli	Velayet Davası Olup Olmadığı
Boncuk	Kadın	24	Anlaşmalı	Olmamış.
Evlilik Fotoğrafları	Kadın	28	Anlaşmalı	Olmamış.
Mektup	Erkek	25	Anlaşmalı	Olmamış.
Dondurma	Kadın	21	Çekişmeli	Olmuş.
Elif Bebek	Kadın	25	Anlaşmalı	Olmamış.
Et Bebek	Kadın	25	Çekişmeli	Olmuş.
Günlük	Kadın	22	Çekişmeli ancak ilk davadan sonra barışma ve davanın yeniden açılması süreciyle boşanmışlar.	Olmuş.
Kar Küresi	Kadın	24	Anlaşmalı (son anda verilen kararlar)	Olmamış.
Pusula	Kadın	22	Çekişmeli	Olmamış.
Ayıcık	Kadın	20	Anlaşmalı	Olmamış.
Pikachu	Erkek	23	Çekişmeli (tahminen)	Olmuş.
Aile Fotoğrafları	Kadın	33	Anlaşmalı	Olmamış.
Patates Bebek -Çimçim	Kadın	26	Çekişmeli	Olmuş.
Örgülü Bebek	Kadın	20	Çekişmeliden anlaşmalıya çevrilmiş.	Olmuş.
Kuş Tüyü Yastık -Kâğıt Bebek	Kadın	45	Çekişmeli ile başlamış, anlaşmalı boşanma davası ile sonlanmış.	Olmamış.
Buse Bebek	Kadın	22	Anlaşmalı	Olmamış.
Bere	Kadın	24	Anlaşmalı ancak ilk başta boşanmaktan vazgeçilip sonrasında yeniden dava açılmış.	Olmamış.
Kedi	Kadın	33	Anlaşmalı	Olmamış.
Bisiklet	Erkek	26	Anlaşmalı	Olmamış.
Yapboz	Erkek	25	Anlaşmalı	Olmamış.
Mayıs Sıkıntısı	Erkek	24	Çekişmeli	Olmamış.
Dinozor	Erkek	22	Anlaşmalı	Olmamış.
Mavi Ayıcık	Erkek	25	Anlaşmalı	Olmamış.
Hayvanlı Yastık	Erkek	26	Çekişmeliden anlaşmalıya çevrilmiş.	Olmamış.
Şirin	Erkek	24	Anlaşmalı	Olmamış.
Hamamböceği	Erkek	25	Tam olarak bilinmiyor.	Olmamış.
Cesna	Erkek	27	Anlaşmalı	Olmamış.
Gameboy	Erkek	25	Anlaşmalı	Olmamış.
Shen	Erkek	24	Anlaşmalı	Olmamış.

Araştırmanın Veri Toplama Aracı ve Görüşme Süreci

Araştırmanın nitel çalışma deseniyle yapılmış olması nedeniyle veri toplama yöntemi olarak derinlemesine görüşmeler kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılmak üzere de araştırmacı tarafından yarı-yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Rehber görüşme formunun geliştirilebilmesi ve kuramsal çerçeveye katkı sağlayabilmesi açısından 2'si erkek (25, 23), 2'si kadın (26, 25) toplam 4 kişiyle pilot görüşme yapılmıştır. Pilot görüşmeler çerçevesinde sorularla ilgili geri bildirim istenmiş; özneler tarafından soruların açık, anlaşılır, kapsayıcı ve empatik olduğu ifade edilmiştir. Öznelerin araştırmaya katılımı için gerekli bilgilendirilmiş onam; araştırmanın amacı, öznelerin kimliklerinin gizleneceği, katılımın gönüllülük esaslı olduğu, istenilen zamanda görüşmenin sonlandırabileceği, rahatsız olunan soruların cevaplanmayabileceği, kişisel bilgilerinin sadece bilimsel amaçlar ile kullanılacağı, görüşme sonrasında öznelerin olumsuz bir duygudurumu içerisinde bulunması ihtimaline karşın kendileriyle bu konuya ilişkin iletişimin sürdürülebileceği, görüşme sonrasında halen sormak ya da söylemek istedikleri bir şey olması halinde de araştırmacıyla kontak kurabilecekleri ve gerekiyorsa tüm bunlarla ilgili danışmana/terapisteye yönlendirme konusunda kendilerine yardımcı olunabileceği bilgilerini kapsamaktadır. Bilgilendirilmiş onam formunda bahsedildiği gibi gerekli hallerde diyalogun devam ettirilebilmesi adına araştırmacının iletişim bilgilerine yer verilmiştir. Görüşmelerin yapılmasından önce özne adaylarına araştırmaya ilişkin bilgilendirme yapılmış, kişilerin araştırmaya katılmayı kabul etmesiyle birlikte katılımcı onam formu kendilerine iletilmiş ve onam formunda yazılı şeyler üzerinden form ve yeniden araştırma ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Ardından öznelerin 18 yaşından büyük olması nedeniyle bizzat onayları alınarak görüşmelere başlanabilmektedir. Görüşmeler, öznelerin; uygun olduğu günde ve saatte ve imkanları doğrultusunda telefonla veya çevrimiçi bir platform üzerinden yapılmıştır. Bir görüşme haricindeki diğer tüm görüşmelerde; öznelerin rızası ile ses ve görüntü kaydı alınmış olup ses kaydının alınmadığı görüşmede ise gerekli notlar alınmıştır. Görüşmelerin deşifreleri toplam 363 sayfa sürmüştür. Görüşmelerden en uzununu 1 saat 56 dakika 57

saniye, en kısa olanı 31 dakika 8 saniye sürmüş olup toplam görüşme süresi 1782 dakika 668 saniye; ortalama görüşme süresi 60 dakikadır.

Verilerin Çözümlemesi

Bu araştırmada, araştırmacı tarafından hazırlanan yarı-yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen veriler; betimsel analiz çerçevesinde değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Ek olarak, veri analizi sürecinde görüşme sürecinde yapılan gözlemler sonucu alınan notlardan da yararlanılmıştır.

Betimsel analiz yöntemi; analiz için çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanması şeklinde dört temel aşamadan oluşmakta (Kümbetoğlu, 2005, s. 151-154) olup analiz süreci bu aşamalar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Analiz sürecinde öncelikle görüşmede alınan ses kayıtları yazıya aktarılmıştır. Görüşme yapılan 29 bireyden 28 tanesinin ses kayıtları deşifre yoluyla, kalan bir görüşme ise araştırmacının yapılan görüşmeyi yazıya aktarması yoluyla veri haline getirilmiştir. Tüm verilerin yazıya dökülmesinden sonra, bütün ses kayıtları araştırmacı tarafından üç kez dinlenmiş olup ses kayıt dökümleri de baştan sona üç kez okunmuştur. Ardından ses kayıt dökümleri ve araştırmanın amacı doğrultusunda özet kavramlar geliştirilerek dökümlerdeki alıntılarla kavramlar arasında eşleştirme yapılmıştır. Bu süreçte araştırmacının dikkatini çeken birbiriyle benzerlik ve farklılık taşıyan noktaların öncelikle okuma sırasında not edilmesi, verilerin sınıflandırılmasında rol oynamıştır. Bu notlar üzerinden de cümle cümle ve açık kodlama süreci başlatılmıştır. Görüşmelerde üzerinde durulmuş ortak konu ve düşünceler, araştırmanın sorusu çerçevesinde verilen analizinde yol gösterici olmuştur.

Bulgular

Analiz sürecinde, bulgular dört tema altında toplanmış olup bu temalara 12 alt tema üzerinden ve alt temalara ise 28 kategori aracılığıyla ulaşılmıştır. Ana tema, boşanmayla parçalanmış ailelerde çocukların ebeveynlerine yabancılaşmaya ilişkin deneyimleri olup ana temanın değerlendirilmesi; araştırma öznelerinin boşanma öncesi, sırası ve sonrası yaşam döneminde başta ebeveynleriyle ilişkileri olmak üzere aile içi ilişki ve etkileşim örüntüleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Konu edilen aile içi ilişki ve etkileşim örüntülerinin analizi ise yabancılaşma deneyimi üzerinden yapılmıştır. Bu noktada, yabancılaşma deneyimiyle aile içi iletişim örüntülerinin oluşturduğu yapının çarek olduğu söylenebilir. Bu nedenle, analiz süreci boyunca; boşanma öncesi, sırası ve sonrası tüm dönemlerdeki iletişim örüntüleri, kişiler arası ilişki sınırları ve bunlar doğrultusundaki ilişki yapıları gündem edilmiştir. Temaların bu şekilde sıralanmasının nedeni, temalar arasındaki ilişkiselliklerdir. Boşanma öncesi, sırası ve sonrası dönemdeki tüm ilişki örüntülerinin ve yaşanan olayların oluşturduğu duygu ve düşüncelerin yabancılaşma deneyimini temellendirdiği ve güçlendirdiği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda ilk tema, *“Boşanma Sürecinin Farklı Aşamalarında Duygu, Düşünce ve İlişkiler”* ve ikinci tema ise buradan bağlantısıyla *“Yabancılaşma Deneyimi”* olarak ortaya çıkmıştır. Devamında ortaya çıkan üçüncü tema; tüm süreç sonunda geliştirilmiş aile, evlilik vb.ne yönelik düşünceleri ve kişisel olarak yaşanan keşif sürecini içeren *“Boşanma Sonrası Çıkarımlar”* dır. Sosyal hizmete yönelik tespit edilen gereksinimlerin, özneler tarafından bilerek ya da bilmeyerek dahil olunmuş sosyal hizmet alanındaki süreçlere ilişkin deneyimlerin ve öznelerin bunlara ilişkin geliştirmiş olduğu düşüncelerin ele alındığı *“Sosyal hizmete Yönelik Düşünceler”* olmuştur.

Boşanma Sürecinin Farklı Aşamalarında Duygu, Düşünce ve İlişkiler

Bu tema altında; boşanma olayı odağa alınarak yaşam dönemleri boşanma öncesi, sırası ve sonrası dönem olmak üzere üç ayrı süreç olarak ele alınmıştır. Her bir sürecin bireyler için gelişimsel ve yaşantısal açıdan değerlendirmesi göz önünde bulundurularak; tüm dönemlerde ilişkilerindeki yapısal özelliklerine, değişim ve gelişimlerine, hayatlarıyla ilintili duygularına ve düşüncelerine yer verilmiştir. Tüm bunların, ilişkilerdeki yabancılaşmaya açılan gediklerin oluşma sürecini açıklayan ve hatta sürecin ta kendisi olan öğeleri oluşturduğu görülmüştür. Bireylerin boşanma öncesi, sırası ve sonrası olmak üzere üç farklı süreçteki ilişki ve yaşam deneyimleri doğrudan bir yabancılaşma aramsızın ele alınmıştır. Bu değerlendirme de yapısal aile sistemleri teorisi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Boşanma öncesi yaşam; henüz bütünlüğü bozulmamış aile yapısındaki ilişkilerde meydana gelmiş yıpranmaların, kopuklukların ve bu aile yapısına dair getirilerin yabancılaşmaya temel olabilecek gerekçeleri oluşturma ihtimali üzerinden ele alınmıştır. Bu dönemdeki üyeler arası belirgin ilişki kalıpları (özellikle ebeveynlerle ilişkiler) ve bu döneme dair geliştirilen duygu ve düşünceler, birey için bundan sonraki yaşantı dönemlerine temel oluşturmuştur. Yabancılaşma deneyiminin ve buna açık hale getirebilecek katı (kopuk) sınırlı ilişki yapısına neden olan faktörlerin ya da doğrudan yabancılaşmaya ilişkin olduğu düşünülebilecek ipuçlarının bu dönemdeki veriler üzerinden alınabileceği düşünülmektedir. Tüm öznelerde görüldüğü üzere, boşanma sürecine; ebeveynler arasında boşanma öncesi dönemden kalan ve işlevsel olmayan ilişki örüntüleri dolayısıyla girilmiştir. Bahsedilen boşanma öncesi işlevsel olmayan ilişkiler de söz konusu katı (kopuk) sınırlı ilişki yapısına neden olmuştur:

“Yani ‘İnşallah.’ dedim, (gülerek) ‘İnşallah boşanırlar.’ Umut ettim yani umarım bir aksilik olmaz da boşanırlar diye. [. . .] Ya böyle bi şey hissetmiyorum yani hani böyle özellikle hissettiğim, hissizlik var gerçekten. Direkt bi şey hissetmiyorum ama hani yine tabii ki benden uzak olsun, bir aksilik olmasın da uzak kalsın” (Boncuk, Kadın, 24).

Kline ve diğerleri (1991, s. 306), çocukların; ebeveynlerinin birbirlerine karşı olumsuz tutum ve davranışlarını, olumsuz yaşam deneyimlerine ilişkin geliştirdikleri işlevsel olmayan başa çıkma mekanizmalarını ve yaşadıkları duygusal sıkıntıları bastırma çabalarını doğrudan gözlemleyebilmekte ve ebeveynlerini model alabilmekte olduklarını ifade etmiştir. Ebeveynlerin birbirine karşı sergilediği davranışların, ebeveyn-çocuk ilişkisindeki sınırları da karakterize ettiği ve çocuğun aslında kendisine aktarıyor olanları, ebeveynleriyle ilişkilerinde uyguladığı yani işlevsiz iletişim örüntülerinin model olarak öğrenilmiş olduğu görülmüştür.

Boşanma sırası yaşamın; aile içindeki işlevsel olmayan ilişkilerdeki sorunların çözümlenebilmesi ya da bunları boşanma gibi bir olayla sona erdirmek için arayış, bu süreçte yaşanan ya da yaşanması muhtemel maddi ve yapısal değişiklikler nedeniyle gerginliğin yaşandığı ve dolayısıyla tüm bunların da ilişkilere yansıtıldığı görüldüğü bir adaptasyon süreci olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde, söz konusu çabaların ve/veya süreç esnasındaki olumsuz iletişim kalıplarının devam ettiği görülmektedir. Bununla beraber, bu dönemin; öznelere yaşlarıyla ve yaşananlarla da ilişkili olarak ebeveynlerine karşı -boşanma öncesinde başladığı görülen- olumsuz duygu ve düşüncelerin pekiştiği ve ilişki sınırlarının şekillendiği bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde; velayeti alamayan ebeveynle, evden ayrılmış olması ya da ebeveynin görüşmeye ilişkin çaba göstermemesi dolayısıyla görüşülemediği veya dengesiz bir sıklıkta görüşmeye devam edilmiştir:

“Kesinlikle boşanma süreci çok zor bir süreç. Öncelikle onu söyleyeyim. Yani hem ebeveynler için hem çocuklar için yıpratıcı bir süreç. Çocukların üstünde daha farklı psikolojik bir olay bırakıyor. Yani nasıl ifade etsem, daha çok yük alıyormuş gibi daha çok yıpranıyorlarmış gibi oluyor. Daha fazla yıpranıyorlar ama eminim ebeveynler için de zor bir karardır bu karar. Hani o mahkeme süreci, o velayet davaları, o ilişkilerin tekrardan kurulması, düzeninin tekrardan kurulması o süreç sıkıntılı bir süreç. [. . .] Boşanma süreci (biraz düşündükten sonra) biraz gerginlik. Benim için gerginliği ifade ediyor çünkü gerek o süreçte babamla olan diyalogum işte ya koparsa korkusu ya da o telaş, o gerginlik, gerekse anneanne evinde yaşamının gerginliği, anneanne ile kurduğum diyaloglardaki gerginlik diyeyim, onlarla da biz sorunlar yaşadık aynı evde olmaktan dolayı, o süreç gerginlikti” (Et Bebek, Kadın, 25).

“Ben görüşmüyorum, şöyle görüşmüyorum: Ben küçüklüğümde çok uzun zamanlar görmedim gerçekten çok ihtiyaç duyduğum zamanlarda görmedim, sonrasında benim bunu kabullenmem çok zor oldu [. . .]” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

Boşanma kararına verilen tepkiler ve boşanma sürecine adaptasyon; ebeveynlerin ebeveynlik bilgi ve becerilerindeki yeterlilik düzeyiyle ilişkili olarak farklılaşabilmektedir (Özdemir vd., 2006, s. 361). Bu adaptasyon, ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkiyi de etkileşimsel olarak doğrudan ilgilendirerek olumsuz bir ilişkiye neden olabilmekte ya da ebeveyn-çocuk arasındaki olumsuzluklardan kaynaklanabilmektedir. Bu nedenle sürecin; olumsuzlukları da dahil doğal getirilerinden etkilenen çocukların, daha fazla hayal kırıklığı yaşamalarını önlemek ve çocuklar açısından boşanma sonucundaki yaşantıya dair kaygıları tetikleyebilecek belirsizliği ve güvensiz atmosferi ortadan kaldırmak gerekmektedir (Amato, 2000). Bu nedenle; ebeveynlerin boşanmaya ilişkin kararlarını çocuğunun yaş ve gelişim dönemine uygun bir şekilde anlatmaları, boşanma sonrasındaki yaşamlarında da çocuklarını sevmeye, onunla ilgilenmeye devam edeceğini ve ilişki ve iletişimlerinin sürdürüleceğini (Amato, 2000) ve boşanma kararında çocuğun etkisinin olmadığını (Aktaş, 2011) açıklamaları önemlidir. Bu durum da dahil ikili ilişkilerle ilgili etkenler, aynı aile içindeki çocukların aynı yaşam olayını nasıl deneyimleyeceği durumunu da etkilemektedir:

“Yani şöyle o daha küçük olduğu için onunla çok farklı mesela şu anda ilişkileri çok farklı kardeşimle. Kardeşim tabii çok şeyi görmediği için bi de küçük olduğu için hani böyle babamla diyalogları daha farklı, benden daha farklı onların. O daha ilımlı benden. Bir de o burada olduğu için daha sık görüşüyor babamla, daha çok vakit geçiriyor” (Dondurma, Kadın, 21).

Dunne ve Hedrick (1994, s. 34-35)’in çalışmasında elde ettiği; ailede bulunan çocukların hepsinin yabancılaşma deneyimini yaşamayabileceği ve aile içi ilişkilerden bütün çocukların aynı şekilde etkilenemeyeceği bulgusuyla eşleşmektedir. Bu durumla birlikte aile içi ikili-üçlü ilişki biçimleriyle hangi üyelerin birbiriyle daha yakın olduğu arasındaki bağlantı görülmektedir.

Boşanma sonrası yaşam, boşanmanın hemen ardından gelen ilk ve araştırma kapsamında yapılan görüşmeleri içine alan şu anki dönem olmak üzere iki zaman dilimi olarak sınıflandırılmıştır. İlk yaşantı dönemine dair duygu, düşünce ve anılar değerlendirildiğinde, tıpkı boşanma sırası yaşamda olduğu gibi yeniden bir adaptasyon sürecinden, olumsuz çağrışımlardan bahsedilebildiği görülürken; bir yandan da her şeyin yolunda gittiği ve yaşanan rahatlığa odaklanılarak olumlu çağrışımların da anlatılabildiği görülmüştür. Boşanma sırası ve sonrası yaşantıdaki etkileşim örüntüleri, çocuğun ebeveynleriyle bundan sonraki ilişkilerinin seyrini ve yaşantısına dair düşüncelerini de belirlemiştir. Boşanma sonrası yaşam için ifade edilen olumlu çağrışımlar içerisinde söylenen ilk şey, bu dönemin güzel ve rahat oluşudur. Boşanmanın olumlu görülmesi, boşanma öncesi ve bazen de sırası süreçte yaşanan olumsuz deneyimlerle doğrudan bağlantılıdır:

“Parçalanmışlığı ifade ediyor. Eksikliği ifade ediyor. Açık konuşmak gerekirse bir yandan rahatlamayı ifade ediyor” (Çimçim, Kadın, 26).

Öznelere, kendi hayatları açısından boşanmayı oldukça iyi bir gelişme olarak değerlendirirken; arkadaşlığı devam etmeyen ve boşanma sonrası olumlu yönde gelişen bir ilişkisi olmayan veya hiç görüşmeyen ebeveynler için görüşmeyi gerektiren konuların köprü görevi gördüğü ve ebeveynler arasındaki işlevsel olmayan ilişkiye doğrudan maruz kalındığı olmuştur:

“[. . .] Bir de ben köprü oldum annemle babam arasında. Babamın yapması gereken bazı şeyleri annem bana söylüyordu, ben babama söylüyordum. Babam bana söylüyor, ben ona söylüyorum. Yani ikisi de sanki karşısında kendilerini görüyorlarmış gibi. Yani annem babamı görüyor, babam da annemi görüyor gibi bana çağırıp çağırıyorlardı yani. Hala öyle gerçi de ama alıştım artık” (Cesna, Erkek, 27).

Öznelere, tüm süreç boyunca yaşanan olumsuz deneyimlerle ilgili başta çekirdek aile olmak üzere geniş aile desteği, sosyal destek ve profesyonel destek gibi çeşitli destek mekanizmalarına sahip olduğu görülmüştür. Öznelere büyük çoğunluğu, boşanma kararının alınması ve evlerin ayrılması ile birlikte anneleriyle, onun kök ailesinin yanına yerleşmiştir. Bu da boşanma öncesindeki yaşantıda çekirdek aile tipinin değişim göstermesine ve yeni bir aile yapısının gelişmesine neden olmuştur. Bu durum öznelere akrabalarıyla olan ilişkilerine yansımış olup bu ilişkilerin, ebeveynleri ile olan ilişkilerinde deneyimlenen yapı ve yabancılaşma düzeyiyle çoğunlukla paralel olduğu görülmüştür. Aile içi ikili-üçlü ilişki örüntülerinin, ebeveynlerle şu anki ilişkideki iletişim sınırlarının belirlenmesinde de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Öznelere ve ebeveynlerin kök ailelerle ilişkilerindeki işlevsel olmayan örüntülerin; çocuğun, ebeveynine yabancılaşma deneyimi bağlamında önemli olduğu görülmektedir:

“Şunu hatırlıyorum, uzun zamandan sonra ilk defa babama gidecektim. O zaman 4-5 yaşında falanımdır. Beni almaya gelmişti anneannemin evinden. Ben arabayı tekmelemiştim ‘Gelmeyeceğim.’ diye sadece bunu hatırlıyorum. [. . .] Yani artık bana ne anlattılarsa muhtemelen bana bi şey söylediler, ben de babamdan soğudum. Soğutmaya çalıştılar belki. Öyledir diye düşünüyorum. Ne olacak başka çocuk aklınla babam yani sonuçta. Niye gitmesin ki? [. . .] Ya aslında önceden üniversiteye kadar en azından etkilendiğimi düşünüyordum. Sonra dedim ki ‘Tamam insanların söylemleri olabilir tabii ki düşünceleri olacak ama o benim babam yani. Benim görmem lazım, kendim tanımam lazım.’ [. . .]” (Buse Bebek, Kadın, 22).

Özellikle öznelere annelerinin akrabalarıyla ilişkilerin daha sağlam olması; annelerin akrabalarından ilgi, sevgi ve değer gösteriminin -tıpkı annelerden gelen sevginin hissedilişinde olduğu gibi- daha yoğun olması ile doğrudan ilişkilidir. Anlaşıldığı üzere farklı şekillerde yaşandığı görülen akrabalık ilişkilerinin oluşumunda da çekirdek ailede olduğu gibi ilişki sınırları ve aile yapıları değerlidir. Sosyal destek mekanizması tarafından gerçekleştirilen destekleme süreçleri; öznelere boşanma sırası ve sonrası yaşantıya dair adaptasyon sürecini atlatabilmesi ve işlevsel olmayan ilişkilere geri dönmekten yeni ve sağlıklı bir yaşantı sürebilmesi noktasında önemli bir rol oynamaktadır. Aile üyelerinin desteği; özellikle velayeti alabilen ebeveynin ekonomik olarak geçinmekte zorlanabilen bir anne olması durumunda, bu bağlamda ve psikolojik sıkıntılarıyla baş edebilmesinde oldukça önemlidir. Aile üyeleri tarafından desteklenmek; akrabaların, sosyal çevrenin ebeveynleri dışlamasına ya da olumsuz tutumuna karşı güç ve dayanak oluşturabilmektedir.

“Benim teyzemle olsun işte anneannemle olsun dedemle olsun çok mükemmel bir ilişkim vardı. Anneannem benim annemle yarışırdı ilgi, sevgi konusunda. Onun dışında anneannemin kardeşinin bi dönem bize bakmışlığı var, onunla da çok iyiydik [. . .]” (Bisiklet, Erkek, 26).

“Bak anneannemle dedem çocukken bana çok baktılar onlardan ayrılıyor olmak. . . Taşınmak sadece o dönemde belki olumsuz etkilemiştir ama onun dışında herhangi bir etkisi olduğunu düşünmüyorum. Yine oralarda da keyifli vakit geçirebiliyordum” (Şirin, Erkek, 24).

Bunun gibi aile, akran vb. bir sosyal ağdan beklediği desteği görememesinden kaynaklanarak profesyonel destek mekanizmasından ya da buna benzeyen bir iletişim ağından yararlanan öznelere de olmuş olup tüm sosyal ağlardan gelen desteklenme süreci pozitif etkilidir:

“[. . .] Kimseyle paylaşmak istediğimi hatırlamıyorum ta ki 1-2 yıl önce ben CBT Terapisi, yani bilişsel-davranışçı terapi, onu denemişim. Orada konuştum. [. . .]” (Aile Fotoğrafları, Kadın, 33).

“Daha yeni yeni ilk kez böyle bir terapistle kendimi ifade etmeye mi diyeyim bi şey paylaşmayı ya da bileyim kendi alanımı, sınırimi diyebiliyorum. [. . .] Bu şekilde seninle olduğu gibi profesyonel bir ortamda mesela paylaşmaya özen gösteriyorum [. . .]” (Mayıs Sıkıntısı, Erkek, 24).

Akranlarla birlikte sosyal çevreyi oluşturan bireylerin desteği, bireylerin kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri için değerlidir. Özellikle sürecin başlarında ya da olumsuz deneyimlerin yoğun olarak yaşandığı dönemlerde, sıkıntılarının daha kolay atlatılabilmesine destek olmaktadır (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2011, s. 166-168). Tüm bu destek mekanizması içerisindeki etkileşim, süreçteki rolü; bireyi güçlendirici bir bağlam üzerine eklenmiştir. Bu etkileşimler; boşanma öncesi, sırası ve sonrası yaşam olaylarına ve dönemlerine göre şekillenmekte ve farklı alanlardan doğmaktadır. Söz konusu desteklerin; kişilerin kendilerini ifadesinde daha açık olması ve nispeten rahatlamaları açısından iyi olduğu görülmüştür.

Yabancılaşma Deneyimi

Yabancılaşma deneyiminin, çoğunlukla katı (kopuk) sınırların kaynak noktası olduğu şekilde velayeti alamayan ebeveyne karşı yöneltildiği görülmüştür. Öznelerin aynı anda farklı biçimlerle temellenmiş ve birçok nedeni işaret eden şekilde yabancılaşmayı deneyimleyebildiği görülmüştür. Yabancılaşmanın deneyimlenme biçimlerinden en belirgin olanı; ebeveynin, ebeveynlik rolünden ve aileye aitliğinin dışsallaştırılması olarak görülmüştür. Bu durumla bağlantılı ifade şekli ise “ebeveynin yokluğunun hissedilmeyişi”dir. Bunun dayanaklarından birinin, aile içi ittifaklar olabildiği anlaşılmaktadır. Ebeveyne karşı sergilenen davranışlarla ilgili belirgin bir suçluluğun hissedilmemesi, ebeveynle bozulan ya da negatif yönde gelişen ilişkinin düzelmesini istememek ve tüm bunların yanı sıra ebeveyne karşı çelişkili/tutsuz duyguların beslenmesi yabancılaşmanın nasıl deneyimlendiğiyle ilgili ipuçlarını vermektedir.

Yabancılaşmanın yaşanma nedeni olarak görülebilecek ilk ve en çok işaret edilen neden, ebeveynlerin ebeveynlik becerilerindeki yetersizliğiyle iyi bir ebeveynlik yapamamış olmasıdır. Ebeveynlik görevleri olarak dile getirilenler arasında; ilgilenmek, iletişim, paylaşım, değer göstermek gibi kavramların ve ebeveynler için önemli bir nitelik olarak ifade edilen sorumluluk sahibi olmanın öncelikli olduğu görülmüştür. Bu davranışlarla bağlantılı görevlerin yerine getirilemeyeşine yönelik en olumsuz değerlendirmeleri yapan öznelerin ebeveynlerinin, temel düzeydeki sorumluluklarını bile yerine getiremediği anlaşılmaktadır. Öznelerin hiçbirisi velayeti alabilen ebeveynlerinin kendilerini diğer ebeveynlerden yabancılaştırmak üzerine herhangi bir davranışından bahsetmemiştir. Velayeti alabilen ebeveynin davranışlarına ilişkin değerlendirme yabancılaştırma olarak değil; ebeveynlerin istemsiz/bilinçsiz bir biçimde çocukların ebeveynler arasındaki sorunlara maruz bırakılması olarak ele alınabilir. Ebeveynlerden birinin yanı sıra kök aile üyelerinin de diğer ebeveyni kötülemesi yabancılaşmaya neden olabilecek bir etken olup zaten temeli atılmış ve işlevsel olmayan bir ilişki örüntüsü sayesinde gerçekleşebilecektir. Kendisine karşı yabancılaşmanın deneyimlendiği ebeveynler velayeti alamayan ebeveynler olarak karşımıza çıkmaktadır:

“Yani boşanma olarak demeyeyim de babamın hem anneden boşanmış hem çocuklarından boşanmış olması beni çok etkilemişti. Yani bir tek evliliği bitirmemişti o. Çocuklarını da bitirmişti. Tabii ki onun bende çok büyük etkileri var. Şu gün olmuş var hala babanın boşluğunu doldurabilecek sevilmeye ihtiyaç duyuyorum” (Kedi, Kadın, 33).

“(Gülerek) Böyle sudan çıkmış balıklık aslında. Arada kalmışlık... Babama gidiyorum annemi kötüliyor, anneme geliyorum babamı kötüliyor. Derler ya klasik boşanma repliğidir bu. Böyle bir durum yaşadım yani. Şaşkınlık” (Çimçim, Kadın, 26).

Boşanma öncesi, sırası ve sonrası süreç boyunca; öznelerce daha haklı kabul edilen ve kendisini olması gerektiği gibi savunamamış olduğundan, daha sessiz ve ezilmiş görülen annelerin daha çok desteklendiği anlaşılmıştır. Sürecin doğal bir getirisi olarak her iki ebeveynin de sorumlu görülmesine rağmen; şiddet ve aldatma ile bağlantılı olarak gerçekleşen boşanmalarda, boşanmanın nedeni olan davranışları gerçekleştiren ebeveynin daha haksız ve yaşananlardan sorumlu olarak görüldüğü ifade edilmiştir. Bu durumda, ebeveynlerin arasındaki işlevsel olmayan ilişki yapısı ve özneyle velayeti alamayan ebeveyn arasında olumsuz yönde gelişen bireysel ilişki dolayısıyla, bu ebeveyne karşı velayeti alabilen ebeveynle ittifak kurulduğu görülmüştür:

“Boşandıktan sonra benim annemin tarafında olduğumu o bildirdi yani çünkü her zaman şey yapardım hani ‘Sen şöyle yapmasaydın böyle olmazdı, sen şöyle demeseydin annem böyle söylemezdi.’ gibi. Boşandıktan sonra yani babaannemin evinin içinde geçen muhabbetler bunlar, o zaten farkındaydı bizim annemin tarafında olduğumuzun, öyle söyleyeyim” (Evlilik Fotoğrafları, Kadın, 28).

Bir diğer yabancılaşma biçimi, ebeveynin ebeveyn olarak ifade edilemeyecek ölçüde tanınmaması ile ilgilidir. Bu durum, yabancılaşılacak ebeveynin; aile üyesi olarak tanımlanmamasına neden olarak öznenin kendisinden, bağlarından ve dolayısıyla aileden dışarıda görüldüğü bir durumu oluşturmuştur. Bu ebeveyne karşı kimi zaman herhangi bir duygu ya da çoğunlukla yokluğuna yönelik üzüntü hissedilmediği, yaşananlarla ilgili suçlamaya dahi tabi tutulmadığı, yalnızca öznenin kendisinden ve ailesinden uzak durmasının istendiği ya da olumsuz giden ilişkiyle ilgili herhangi bir düzelmeye olmasının istenmediği görülmüştür. Tüm bunlara ebeveyne karşı bir suçluluk hissetmeme durumu eşlik etmektedir. Bu duyguya ek olarak görüşme sıklığını azaltma ve aynı anda da ebeveynle ilişkinin düzelmesini istememenin birlikte deneyimlenmesiyle yabancılaşmanın yaşanabiliyor olduğu ve bahsi geçenlerin birbirinin nedeni olabildiği görülmektedir:

“Yani hiçbir duygu hissetmiyorum ciddi anlamda. Uzak dursun yeter yani o kafadayım. [...] yokluğunu hissetmiyorum. Babam yok diye hiç böyle üzüldüğüm, şey olduğum olmadı yani çünkü bilmediğim için o figürü. [...] Babalık yapmasını istemezdim bana, hani babam olsun istemezdim” (Pusulula, Kadın, 22).

“Ya yok, görüşmeyince bir sıkıntı yok. Bir defa görüştük zaten onda da rahatsız hissettim, nötrüm yani böyle aramazsa, sormazsa sıkıntı yok, mutluym. İletişim içerisinde olmayınca rahatsız hissetmiyorum yani. [...]” (Mayıs Sıkıntısı, Erkek, 24).

Ailenin işlevselliği için önemli olan sağlıklı etkileşimin sağlanması adına gerekli net sınırlar; ebeveynlerin hem bir çift olarak hem de anne ve baba olarak rollerini bildikleri, çocukların özerkliğini destekledikleri ilişki dinamiğini oluşturan açık (net) bir yapı çizer (Nichols, 2013, s. 209-219). Net sınırların yokluğu; ebeveyn-çocuk ve ebeveynlerin birbiri arasında sağlıklı iletişim

örüntülerinin kurulabilmesi ve dolayısıyla ebeveyn -bahsi geçen yabancılaşma biçim ve nedenlerinin ebeveynin aile içindeki rollerinin açık ve net olmayışıyla ilgili olması nedeniyle- yabancılaşmanın deneyimlenmemesi noktasında temel etkidir.

Boşanma Sonrası Çıkarımlar

Öznelere hepsi için boşanmanın, yaşantılarında olumlu gelişmeleri sağladığı görülse de kaçınılmaz olarak olumsuz getirilerinden de bahsedilmiştir. Olumlu gelişmeler, yeni oluşan karakteristik özelliklere ve var olanlarla ilgili bazı değişimlere ilişkindir. Yaşanan değişimlerin, kişisel keşif yönüyle kimliğini oluşturma ve tamamlanma veya kendini gerçekleştirme süreciyle bağlantılı olduğu görülmüştür:

“Şu an düşününce, şu an artık hayatımda iyi ki bunların olduğunu söylüyorum açıkçası çünkü bunlar olmazsa ben şu an olduğum kişi olamayacaktım. Şu an olduğum kişi olmaktan keyif alıyorum açıkçası. Bir sürü şey kattım hayatıma, düşünceme, bünyeme. [. . .]” (Hamamböceği, Erkek, 25).

Öznelere düşüncelerinde değişen, gelişim gösteren ya da boşanmayla bağlantılı olarak evrildiği görülebilen konulardan biri “aile ve evliliğe ilişkin algı”dır. İyi bir ebeveyn olmaya ilişkin düşünceler; önceliği biyolojik ihtiyaçları karşılamak bağlamından uzakta, manevi değerlerle öne çıkan ve “ilgilenmek” olarak özetlenebilecek davranış biçimine sahip bir ebeveynlik algısıyla şekillenmiştir. Özellikle de babaların davranışlarından yola çıkılarak “Nasıl bir insan ve ebeveyn olmamalıyım?” sorusuna cevap geliştirildiği görülmüştür. Yanı sıra aile ve evlilik ile ilgili düşünceler; aile ilişkileri, bir yaşam olayı olarak boşanma ve birbirine bağlı gelişim gösteren ya da birbirini tetikleyen yaşam deneyimleriyle bağlantılı görülmüştür. Boşanmaya ilişkin algıların da araştırmayla ele alınan yabancılaşma deneyiminin tüm süreç boyunca aile içi ilişkilerle bağlantılı olduğu düşüncesini desteklediği görülmüştür:

“(Biraz düşündükten sonra) Şöyle eğer aile içerisinde huzursuzluk vesaire sürekli bir üzüntü durumu varsa boşanılması bence çok daha iyi bir durum [. . .]” (Ayıcık, Kadın, 20).

“[. . .] ben ileride olmak istemediğim bi insanı bilmezsem eğer ben bunu bilmezsem ben bugünkü ben olamazdım. [. . .] Ben artık cidden sadece kendi geleceğimin antisini tanıyıp ona göre şekillendiriyorum hayatımı. [. . .]” (Mavi Ayıcık, Erkek, 23).

“Yani şöyle, yıllardır bana şey diye sorulur ‘Boşanmadan etkilendin mi?’ diye sorulur. Ben aslında bunun çok doğru bir soru olduğunu düşünmüyorum çünkü bence boşanmadan ziyade, boşanmaya giden süreç daha çok etkiliyor çocukları. En azından benim çevremden gördüğüm de böyle oldu, sadece kendimden dolayı değil. Yani geçimsiz ebeveyn etkiliyor bence (gülerek) çocukları. Beni de etkilediğini söyleyebilirim yani” (Bere, Kadın, 24).

Öznelere kişisel keşif sürecini şekillendiren yaşantıların farklı deneyimlenmesi ya da hiç yaşanmamış olması ile ilgili bir noktadan geliştirilebilecek önerilere ilişkin bakış açıları mevcuttur. Önerilerin çoğunlukla boşanma sonrası yaşantıya ilişkin olduğu ya da idealize edilmiş veya en az zararlı görülen aile yapısına ulaşabilmekle ilgili genel önerilerin öne sürüldüğü görülmüştür:

“[. . .] Herkesin baba olmaması gerektiğini düşünüyorum, herkesin ebeveyn olmamasını düşünüyorum hatta. Evlilik ve çocuk sahibi olmadan önce belli şartları yerine getirebileceğine dair insanlara test uygulanmalı. Ne kadar uç, faşizme yakın düşüncelerim var yani” (Gameboy, Erkek, 25).

Boşanma sonrası çıkarımlar üzerinden geliştirildiği görülen öneriler ve temenniler, olması istenen ve bazen de gerçekleşebileceği düşünülen farklılıklarla ilgilidir. Çoğunlukla boşanma sonrası döneme ilişkin öneriler verilmesi durumunun; olanın olduğu gibi kabul edilmesi dolayısıyla özellikle boşanma öncesi için yapılabilecek bir şeyin olmadığı ve öncesini akla getirmenin anlamsız ya da zaman kaybı olduğunun düşünülmesiyle ilgili olduğu anlaşılmıştır.

Sosyal Hizmete Yönelik Düşünceler

Araştırma bulguları neticesinde sosyal hizmet alanına yönelik bazı gereksinimler tespit edilmiştir. İlk olarak; boşanma öncesi, sırası ve sonrası yaşantı sürecinde ailenin durumuna uygun önleyici veya müdahale edici aile danışmanlığı ve ilgili konuları içeren standart eğitimlerin verilmesi gibi farkındalık oluşturu psikoeğitim hizmetlerinin yokluğu ya da yaygın olmayışı öne plana çıkmaktadır. Boşanma ve velayet davasının sonuçlanmasının ve velayetin kime verileceği konusundaki karar verme aşamasının takibiyle ilgili gereksinimler göze çarpmaktadır. Yanı sıra az miktardaki nafakayla da ilişkili olarak geçim sıkıntısının yaşanmasıyla ve evde kalan ebeveynin anne ve baba olarak iki kişilik sorumluluğu üstlenmeye çalışmasıyla bağlantılı sorunlara ilişkin gereksinimler bulunmaktadır. Tüm bunlara bağlı olarak adli sosyal hizmet bünyesinde yapılabilecek çeşitli düzenlemeler önerilmiştir.

Spesifik olarak boşanma öncesi dönem için gereksinimlerden ilki; boşanma kararının mahkemeye taşınmasından ve ilişkiler için geriye döndürülmesi zor çatışma ve bağlantılı yıpranmaların meydana gelmesinden önce aile danışmanlığıyla buluşturulma uygulamasının standartlaştırılmasıdır:

“[. . .] Aile danışma merkezleri var deniliyor ama insanlar gitmiyor. Bizde zorunlu tutmak gerekiyor. Şöyle olabilir. Arabuluculuk sistemi var, boşanmanın sonuçlarına, parasal mevzularına ilişkin. Boşanma davası açmadan önce ‘2 ay boyunca aile danışmanına gideceksin, işte şu merkeze gideceksin, orada görüşeceksin, ondan sonra kararını vereceksin.’ gibi zorunlu arabuluculuk yapacağına bence zorunlu aile danışmanlığı şeyi alması [. . .]” (Kuş Tüyü Yastık, Kadın, 45)

Boşanma sırası ve boşanma sonrası dönemdeki gereksinimlerden biri; sosyal çalışmacıyla aile arasında özellikle velayet konusu üzerinden planlı müdahale için derinlemesine görüşmelerin gerçekleştirilebilmesidir:

“[. . .] Seçim yapmaktan çok bence anlaşmalı olarak yapılmalı bunu çocuklara yüklemekten çünkü gerçekten bir yük olarak kalıyor bu omuzlarında. Onlar çok anlaşırse eğer yani ebeveynler ya da sosyal hizmet uzmanları eve gelip gelip bu görüşmeyi yaparlarsa çocuklardan onlar öğrenirse çocuk için daha rahat bir ortam olur çünkü mahkeme ortamı yeterince gergin bir ortam. Üstüne konu çok gergin. Bunlar sıkıntılı bir süreç” (Et Bebek, Kadın, 25).

Spesifik olarak boşanma sonrası ile ilgili gereksinimlerden ilki ise; velayeti alabilen ebeveynin sosyoekonomik düzeyine göre uygulanabilecek ekonomik destek programlarının oluşturulmasıdır:

“Bence çocuk eğer 10 yaşın altındaysa zaten sorgusuz sualsiz anneye verilmeli velayet. Bunun hâkim karşısına çıkılmasına gereği bile yok. Anne eğer istismarcı değilse tabii madde bağımlısı değilse ya da sokakta yaşamıyorsa mesela ki sokakta yaşıyorsa bile bir çözüm bulunmalı bunun için. Sembolik nafakalar değil de doğru düzgün nafakalar verilerek mesela. [. . .]” (Çimçim, Kadın, 26).

Aile üyeleri arasındaki ilişkileri, yakınlık ve uzaklık derecesine göre düzenleyen iletişim sınırlarının işlevi; aile üyelerinin birbirleriyle herhangi bir dış etkene (biri ya da bir şey) ihtiyaç duymadan girmesine kaynaklık ettiği işlevsel ilişkilerin sürdürülebilirliğini sağlamaktır (Akün, 2013, s. 88-94). Ailelerin sağlıklı bir etkileşim yapısına sahip olup işlevlerini yerine getirebilmesi için aile üyeleri arasında net sınırların olması gerekmektedir (Minuchin, 1974, s. 54; Üstündağ, 2015, s. 116). Boşanma ise; sürece etki ettiği yerden bakıldığında, yalnızca yaşantısal bir süreç olarak ifade edilebilir. Bu nedenle asıl dikkat edilmesi gereken, aile yapısını meydana getiren sınırların nasıl oluştuğu ve bu olayla birlikte nasıl değiştiğidir. Bunun kontrolü, en başta; boşanma öncesi, sırası ve sonrası dönemde duruma göre önleyici veya müdahale edici bir niteliği taşıyacak olan aile danışmanlığı gibi bir hizmetin varlığıyla ilgilidir. Boşanma sonrası dönemde ise adli sosyal hizmet alanında çalışan dosya sorumlusu sosyal hizmet uzmanları/sosyal çalışmacılar tarafından durumun bir süre daha takip edilebilmesiyle bağlantılıdır. Araştırma bulguları neticesinde; ilgili meslek elemanlarının, boşanma sonrası dönemde de halen diyalogunu sürdürmesi gerekliliği ve buna ilişkin bir düzenlemenin oluşturulması başta olmak üzere, adli sistemin sosyal hizmet perspektifiyle düzenlenmesine dair gereksinimlere bağlı öneriler geliştirilebilmiştir. Elde edilen ana sonuçlara ve önerilere değinilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın veri analizi sonucunda dört tema elde edilmiştir: Birinci tema “Boşanma Sürecinin Farklı Aşamalarında Duygu, Düşünce ve İlişkiler”, ikinci tema “Yabancılaşma Deneyimi”, üçüncü tema “Boşanma Sonrası Çıkarımlar” ve dördüncü tema “Sosyal Hizmete Yönelik Düşünceler”dir. Bu temalar, araştırmanın ana sorusu ve bağlı olarak alt sorularıyla aranan cevaplar üzerinden oluşturulmuştur.

Öznelere, ebeveynleriyle ilişkilerinde yabancılaşma deneyimini geliştiren tutum ve davranışların; boşanmanın ve yine boşanma sürecindeki bağlantılı anlaşmazlıkların ötesinde olduğu görülmektedir. Bu durum; ebeveynlerin birbiriyle ve çocuklarıyla, çocukların birbiriyle ve tüm aile üyelerinin akrabalarla ilişkilerinde görülmekte olup yabancılaşma deneyimini farklı düzeylerde oluşturan, geliştiren ve pekiştiren çeşitli etkenleri oluşturmaktadır. Amato ve Booth (1996, s. 357-364), boşanma sürecine verilen tepkilerin ve uyumun; ebeveynlik bilgi ve becerilerine, çocuğun boşanma sırası dönemdeki sosyal ilişkilerine ve yaşadığı çevreye bağlı olarak farklılaşabilmekte olduğunu ifade etmiştir. Velayeti alabilen ebeveynin birincil bakım veren olarak gündeme gelmesiyle; ebeveynlik rolündeki sorumluluğu yoğunlaşmakta ve bununla beraber ebeveynin yıpranması söz konusu olabilmektedir. Buna paralel olarak; velayeti alamayan ebeveynin de, velayeti alabilen ebeveynin aldığı sorumluluğun karşılığı olarak çocukla geliştirdiği yakın ilişkiyi elde edemediği düşünülebilir. Bu durumla birlikte velayeti alamayan ebeveynin, çocuğuyla daha mesafeli ve yabancı bir ilişkiye razı oluyormuşçasına uzakta kalan ebeveyn olmasının; yabancılaşmaya anlamlı katkılar sunan bir denklemi meydana getirdiği görülebilmektedir. Bu iki durumun birleşimi; çevresel ve bahsi geçenlerin getirisi olabilecek içsel muhasebelerle birlikte, velayeti alabilen ebeveynin yıpranışına neden olmaktadır. Söz konusu yıpranış; “yabancılaştırma” eylemini doğurup yabancılaşma deneyiminin, bu eylem bağlamında anlaşılabilmesini sağlayacak anahtar unsurdur. Bu durumla birlikte yabancılaşmanın kimin haklı, kimin haksız veya kimin suçlu ya da sorumlu olduğu gibi birçok sorudan uzakta ve çalışılabilir ve dönüştürülebilir bir bağlam olan; aile üyeleri arasındaki iletişim örüntüleri, ilişki sınırları ve aile içi etkileşim kalıpları doğrultusundaki aile yapısı üzerinden ele alınması gerektiği görülmektedir.

Öznelere ifadelerine göre; boşanma sonrası dönemde, ebeveynine karşı duygu ve düşüncelerinde var olmayan bir yabancılaşmayı deneyimlediği anlaşılan bir kişi bulunmamaktadır. Yanı sıra babalara karşı daha çok katı sınırlı kopuk ilişkilerin

ya da yabancılaşmanın görüldüğü; annelerle ilişkilerin ise dağınık sınırlı düğümlenmiş ile net ilişki sınırlarıyla veya bu iki sınır arasında deneyimlendiği ortaya çıkmaktadır. Araştırma sonucunda; neredeyse bütün öznelerin velayeti alabilen ebeveynleri olan anneleriyle paylaşımlarının, babalarınkine oranla çok daha sık ve geniş bir alanda olduğu görülmüştür. Bu durum da velayeti alabilen ebeveynle ilişkinin düğümlü bir yapıda olmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte; aynı durum, velayeti alamayan ebeveynle ilişkinin yabancılaşmaya varabilecek derecede mesafeli ya da katı (kopuk) şekilde yapılanmasının nedenlerinden biri olabilmektedir. Yabancılaşma; çocuğun ebeveyniyle ilişkisindeki zayıf bir noktayla temellenen olumsuz duygu ve düşüncelerin, ebeveynlerin ayrılık anında veya ilgili süreçlerde yaşanan herhangi bir anda açığa çıkması olarak ifade edilebilecek sistemik bir sürecin katkılarıyla doğabilmektedir. Böylelikle de esasında var olan ancak farkında olunmayan bir durum güçlendirilmiş ya da açığa çıkarılmış olmaktadır (Kelly ve Johnston, 2001, s. 249 ve 251).

Bazı öznelerin, tek başına boşanma olayının hayatlarına olumsuz bir etkisinin ya da hiçbir etkisinin olmadığını ifade etmesi; araştırmanın varsayımında olduğu gibi aile yapısının ve üyeler arası ilişkilerin ne denli önemli olduğunu göstermiştir. Özneler tarafından boşanmanın “yalnızca bir an” olarak değerlendirilmesi ve “iyi yönetilebilirse zararı olmayan bir durum” olduğunun vurgulanması da tüm sürecin; aile, evlilik, boşanma, ikili ilişkiler, ebeveynlik gibi konularla ilgili getirilerinin yaşanmışlıklardan beslendiğine yönelik ifadelerdir. Bazı özneler için de boşanma olayının, aile içerisinde var olan sağlıklı ilişkilerin üzerine eklenerek yabancılaşma deneyiminin açığa çıkışına veya güçlenişine katkı sağlaması da aynı noktadan doğan paralel bir durumdur. Boşanmayla bağlantılı tüm sürecin yönetimine dair değerlendirme, ailenin kurulumundan ve ilişkilerin yapılanma biçiminden başlayarak, ebeveynlerin; çocuklarıyla ve birbiriyle olan ilişkilerini ne üzerine ve nasıl kurdukları ve rolleri hakkında ne kadar bilgi sahibi olduklarıyla ilgilidir. Bu durumun da, aslında ebeveynlik becerileri üzerine kafa yorulan bir noktadan doğduğu görülmektedir. Ebeveynlik ve partnerlik sistemi, birbiriyle tutarlı çalışma biçimlerine sahip olsa da üstlenilen rol ve sorumluluklar ile farklı iki kategoriye dahil olması dolayısıyla ayrılmaktadır. Buna ek olarak, elbette her ailenin; oluşturduğu ilişki sınırları ve etkileşim örüntüleri aracılığıyla bir yapılanma meydana getirdiği görülmektedir. Öznelerle gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda anlaşılan; ilişkilerin yapılanması her ne olursa olsun ebeveynlik ve partnerlik arasındaki farkın yani her iki role dair sorumluluk ve beklentilerin farkında olunması gerektiğidir.

Araştırma süreciyle birlikte sosyal hizmet çerçevesinde tespit edilen en temel gereklilik; yabancılaşma deneyimine ilişkin bilgilendirme, yönlendirme ve destekleme çalışmalarının yapılmasıdır. Tüm aşamaların bireylerin iyilik hali için, olduğundan daha refah geçmesi bağlamında; boşanma öncesi süreçte önleme, boşanma sırası süreçte tespit etme ve boşanma sonrası süreçte takip etme odaklı yapılacak mesleki çalışmaların gerekliliği öne çıkmıştır. Ebeveyn yabancılaşma deneyimi hem aileye hem de bireye sağlanabilecek katkıları görebilmek açısından sosyal hizmetin perspektifi üzerinden ebeveyn-çocuk ilişkisine yönelik deneyimler aracılığıyla ele alınmalıdır.

Araştırma sürecinde elde edilen bulgular ve gözlemler ışığında “sağlıklı ailenin nasıl olması gerektiğine” yönelik görüş ve öneriler geliştirme odağından çıkılması gerektiği anlaşılmıştır. Toplumsal koşulların meydana getirdiği normlarla belirlenen ve yerine getirilemediğinde üyeler üzerinde baskıya neden olmakta olan rol ve sorumluluklar, aile sistemini işlevsiz hale getirerek güçlendirmek yerine kısır ve zorlayıcı bir döngüye sokmaktadır. Bu nedenle önce; ailedeki sorunlara odaklanarak işlevsiz olan aile yapılarının fark ettirilmesine, aile içi ilişkilerin olduğu haliyle nasıl bir dengeye oturtulabileceğine ve işlevselliğinin nasıl artırılabilirliğine bakılmalıdır. Her aile, kendisinden küçük parçaların oluşturduğu bütünselliğiyle kendi içerisinde sağlanabilecek bir yapılanma dolayısıyla kendine özgüdür ve biricik hikayelere sahiptir. Bunun farkındalığıyla yola çıkarak bireyler için “aile”nin aslında ne ve nasıl olması gerektiği sorusuna cevap aranmalı; toplumun, bu noktadan dönüşüm yaşayacağı bir yere evrilmesi gerektiği üzerine düşünülmelidir. Bun evrimin yaşanabilmesi için sosyal hizmet mesleğinin kullanılacak en işlevsel araç olduğu düşünülmektedir. Sosyal hizmet perspektifine göre insan sorunlarına kaynak olan nedenlerden birisi ilişki sorunları olup aile de bireyin hayatına etki eden en önemli ilişki sistemlerinden biridir. Sosyal hizmet mesleğinin, bireyin gelişimine yönelik kilit rolüyle önem arz eden aile sistemiyle çalışan uygulama alanlarının hepsinde yer alması gerekmektedir. Buna bağlı olarak da konuyla bağlantılı somut önerilerin doğrudan etki edeceği alan olan adli sosyal hizmet üzerinden yabancılaşma deneyimi ile ilgili etkin çalışmalar ortaya koyulması gerekmektedir. Bu araştırmayla birlikte araştırmanın tasarımı gereği ele alınan ve sosyal hizmetin, tedbir alınmasından başlayarak her aşamasında yer alması gereken yabancılaşma deneyimiyle ilgili alana ilişkin öneriler geliştirilmiştir. Bahsi geçen öneriler; boşanma öncesi, sırası ve sonrası yaşantıdaki aile içi ilişkiler üzerinden yabancılaşma deneyimiyle bağlantısı yönünden geliştirilen öneriler ve ileri araştırma önerileri olarak ele alınmıştır:

Boşanma öncesi yaşantıdaki ebeveynler arasındaki ilişkiye, ebeveyn-çocuk ilişkisine ve ebeveynin ebeveynlik becerilerine yönelik bilgiler; ebeveyn yabancılaşma deneyimine ilişkin kaynağın keşfedilebilmesi ya da pekiştiricilerinin bulunabilmesi noktasında oldukça önemlidir. Özellikle okul sosyal hizmetinin hayata geçişi, bahsi geçenlere ilişkin bilgileri edinebilmeyi daha mümkün kılacaktır. Aile üyelerinin; boşanma öncesi dönem içerisinde yaşanan ve danışmanlık alınmasını gerektirecek herhangi bir sorunla bağlantılı olarak ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından veya bu yapılarla bağlı ilgili kişilerden ücretsiz yararlanabilmesi gerekmektedir. Bu sayede; ruhsal boyutta engel durumu olduğu tespit edilen aile üyelerinin, aile içi ilişki ve iletişimlerde işlevsiz örüntülere neden olabileceği ya da bunları sürdürmede rol oynama ihtimalinin önüne geçilebilecektir. Herhangi bir yolla herhangi bir sosyal hizmet kuruluşuna erişmiş bireylerin aile içi ilişkilere yönelik deneyimlerine dikkat edilerek; diyalog içinde

olduğu kurum, kuruluş, yapı veya kişi tarafından, gerçekleşmesi ihtimali bulunan boşanmanın da dahil olduğu aile içi olumsuz deneyimlere karşılık aile danışmanlığına ve/veya ilgili kuruluşlara yönlendirilmesi standartlaşmalıdır. Bunlar sayesinde önleyici bir müdahalenin gerçekleşmesi sağlanabilecektir. **Boşanma sırası yaşantıda** ise; adli sosyal hizmet bünyesinde, sürece ilk andan itibaren dahil olunabilecek bir işleyiş ve yapılanmanın oluşturulması gerekmektedir. Adli sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları/sosyal çalışmacılar tarafından; en başta çocukla, sonrasında ebeveynlerle aile içi ilişkiler ve bireysel özellikler çerçevesinde oluşturulacak olabildiğince planlı bir müdahale süreci gerçekleştirilmeli ve ailedeki üyelerin psikolojik durumları ile ilgili tespitler üzerinden ilgili bilgilendirme, destekleme ve yönlendirmeler yapılmalıdır. **Boşanma sonrası yaşantı** için ortak velayet uygulamasının, adli sisteme dahil edilerek alternatif olarak yer almasının gerektiği görülmüştür. Çekişmeli boşanma davalarında, tarafların yıpranmasının ve taraflar arası düşmanlığın engellenebilmesi adına; adli sistem bünyesinde, yine standart bir uygulama oluşturulmak üzere arabuluculuk seçeneği geliştirilebilir. Türkiye’de adli sosyal hizmet bünyesinde, çeşitli konular nedeniyle yaşadığı kısıtlılıklar dolayısıyla sosyal hizmet uzmanlarının/sosyal çalışmacıların vaka yönetim ya da planlı müdahale sürecini işletebilmesi oldukça zorlaşabilmekte hatta mümkün olamayabilmektedir. Bu bağlamda ebeveynlik koordinatörlüğü ya da denetimli ziyaret uygulamaları gerçekleştirilebilir. Ailenin sosyoekonomik durumuna göre geliştirilebilecek müdahale planlarıyla; uygun ekonomik destek programları ve/veya çalışmayan ebeveynler için çalışabilme imkanının sunulabileceği seçenekleri içeren güçlendirici hizmetler oluşturulup uygulamaya geçirilebilir. **İleri araştırma önerisi** olarak, ebeveynlerle ve/veya çocuklarıyla birlikte ya da ayrı ayrı yapılabilecek araştırmalar sadece yabancılaşma deneyiminin değil; aile sisteminin de katmanlarıyla ve birçok değişken arasından daha şeffaf bir biçimde keşfedilebilmesini sağlayacaktır. Literatür taramasıyla ABD’de yapıldığı görülen araştırmalarda; çekişmeli boşanma davaları ve özellikle velayet davaları üzerinden deneyimlenen yabancılaşmanın Türkiye’deki yansımalarının görülebilmesi ve konuyla bağlantısı dolayısıyla adli sosyal hizmet alanının geliştirilebilmesi açısından yabancılaşma ve bahsi geçen bağlantılı konularla ilgili araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazar Katkısı: Çalışma Konsepti/Tasarımı: S.C.D., A.A.; Veri Toplama: S.C.D., A.A.; Veri Analizi /Yorumlama: S.C.D., A.A.; Yazı Taslağı: S.C.D., A.A.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi: S.C.D., A.A.; Son Onay ve Sorumluluk: S.C.D., A.A.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Author Contributions: Conception/Design of study: S.C.D., A.A.; Data Acquisition: S.C.D., A.A.; Data Analysis/Interpretation: S.C.D., A.A.; Drafting Manuscript: S.C.D., A.A.; Critical Revision of Manuscript: S.C.D., A.A.; Final Approval and Accountability: S.C.D., A.A.

Yazarın ORCID ID’si / ORCID ID of the author

Sümevra CEYLAN DOLANBAY 0000-0001-6130-7768
Aslıhan AYKARA 0000-0002-0932-8569

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2011). Tek Ebeveynli Aileler (1. Baskı). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Aktaş, Ö. (2011). Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlükler. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Akün, E. (2013). Yapısal aile sistemleri kuramı bağlamında ergenlik döneminde aile yapısı ve ergenlik dönemi sorunları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53(1), 85-116.
- Amato, P. R., Booth, A. (1996). A prospective study of divorce and parent-child relationships. *Journal of Marriage and The Family*, 58(2), 356-365.
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1269-1287.
- Baker, A. J. L., Bone, J. M., BComm, B. L. (2014). The High Conflict Custody Battle-Protect Yourself & Your Kids From a Toxic Divorce. İçinde W. Derooy (Ed.), False Accusations & Parental Alineation (ss. 7-211). Oakland: New Harbinger Publications, Inc.

- Bernet, W., Wilfrid von B.G., Baker, A. J. L., Morrison, S. L. (2010). Parental alienation, DSM-V, and ICD-11. *The American Journal of Family Therapy*, 38(2), 76-187.
- Bone, M. J., Walsh, M. R. (1999). Parental alienation syndrome: How to detect it and what to do about it. *The Florida Bar Journal*, 73(3), 44-48.
- Drozdz, L. M., Olesen, N. W. (2004). Is it abuse, alienation and/or estrangement? A decision tree. *Journal of Child Custody*, 1, 65-106.
- Dunne, J. E., Hedrick, M. (1994). The parental alienation syndrome. *Journal of Divorce & Remarriage*, 21(3-4), 21-38.
- Fishman, C., Fishman, T. (2003). Structural Family Therapy. İçinde G. Sholevar, L. D. Schoweri (Ed.), *Textbook of Family and Couples Therapy: Clinical Applications* (ss. 35-54). Washington, DC: American Psychiatric Pres.
- Gardner, R. A. (1985). Recent trends in divorce and custody litigation. *Academy Forum*, 29, 3-7.
- Gardner, R. A. (2001). Parental alienation syndrome (pas). Sixteen years later academy forum. *A Publication of The American Academy of Psychoanalysis*, 45, 10-12.
- Gardner, R. A. (2002). Parental alienation syndrome vs. parental alienation: Which diagnosis should evaluators use in child-custody disputes?. *The American Journal of Family Therapy*, 30, 93-115.
- Gardner, R. A. (2003). Introduction. İçinde R. A., Gardner, S. R., Sauber, Lorandos, D. (Ed.), *The International Handbook of Parental Alienation Syndrome: Conceptual, Clinical And Legal Considerations* (2006) (ss. 5-11). Springfield, IL: Charles C. Thomas.
- Gardner, R. A. (2004). The relationship between the parental alienation syndrome (pas) and the false memory syndrome (fms). *Am J Fam Ther*, 32, 79-99.
- Geniş, M., Toker, B., Şakiroğlu, M. (2019). Boşanmanın çocuklara etkisi, çocuğa söylenmesi ve ebeveyn yabancılaşması: Derleme çalışması. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3, 190-199.
- Johnston, J. R., Campbell, L. E. G., Mayes, S. S. (1985). Latency children in post-separation and divorce disputes. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 24, 63-574.
- Johnston, J. R. (1994). High-conflict divorce. *The Future of Children-Children and Divorce*, 4, 165-182.
- Kelly, J. B., Johnston, J. R. (2001). The alienated child-a reformulation of parental alienation syndrome. *Fam Court Rev*, 39, 249-266.
- Kline, M., Tschann, J. M., Johnston, J. R., Wallerstein, J. S. (1991). Children's adjustment in joint and sole physical custody families. *Developmental Psychology*, 25, 430-38.
- Krysiak, J. L., Finn, J. (2015). Etkili uygulama için sosyal hizmet araştırması (ss. 187, 210) (E. Erbay, Çev.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Kümbetoğlu, B. (2005). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma (1. Baskı) (ss. 151-154). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Minuchin, S. (1974). *Families & Family Therapy* (ss. 2, 51-242). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Nichols, M. P. (2013). Yapısal Aile Terapisi. O. Gündüz (Çev.). *Aile Terapisi Kavramlar ve Yöntemler* (ss. 207-237). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Straus, M. A. (1979). Measuring intrafamily conflict and violence: The conflict tactics (ct) scales. *Journal of Marriage and Family*, 41, 75-88.
- Templer, K., Matthewson, M., Haines, J., Cox, G. (2017). Recommendations for best practice in response to parental alienation: Findings from a systematic review. *Journal of Family Therapy*, 39(1), 103-122.
- Üstündağ, A. (2015). Yapısal aile danışmanlığı ve bir olgu örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7, 113-126.
- Wallerstein, J. S., Kelly, J. B. (1976). The effects of experiences of the parental divorce: Child in early latency. *American Journal Orthopsychiatry*, 46, 20-32.
- Walsh M. R., Bone, J. M. (1997). Parental alienation syndrome: An age-old custody problem. *The Florida Bar Journal*. <http://www.fact.on.ca/Info/pas/walsh.html> (Erişim Tarihi: 26.04.2020).

Atıf Biçimi / How Cite This Article

Ceylan Dolanbay, S., & Aykara, A. (2024). Boşanmayla parçalanmış ailede çocuğun boşanma sonrası yaşam deneyimleri: ebeveyne yabancılaşmaya ilişkin nitel bir araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 86, 26-41. <https://doi.org/10.26650/jspc.2024.86.1379705>